

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

**ПОСІБНИК зі СТАТТІ 5
ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ
НЕДОТОРКАННІСТЬ
СТАТТЯ 5 КОНВЕНЦІЇ**

Видавці або організації, які бажають відтворити цю доповідь (або її переклад) в друкованому або електронному вигляді, мають зв'язатися з publishing@echr.coe.int для отримання подальших інструкцій.

© Рада Європи/ Європейський Суд з прав людини, 2012

Цей посібник був підготовлений Дослідницьким підрозділом Європейського Суду з прав людини і ні до чого не зобов'язує Суд. Він був опублікований у 2012 році і є доступним для завантаження на www.echr.coe.int (Case-Law - Case-Law Analysis – Guide on Article 5).

Цей переклад опублікований за домовленістю з Радою Європи та Європейським судом з прав людини і є виключною відповідальністю юридичної фірми "ILF" (перекладача).

ЗМІСТ

I. СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ.....	5
1) Позбавлення волі.....	5
2) Критерії, що застосовуються.....	5
3) Заходи, які застосовуються у в'язниці.....	6
4) Позбавлення волі за межами формального арешту та тримання під вартою...6	
5) Позитивні зобов'язання щодо позбавлення волі приватними особами.....	7
II. ЗАКОННІСТЬ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ВІДПОВІДНО ДО СТАТТІ 5 § 1.....	7
1) Мета статті 5	7
2) Відповідність національному законодавству.....	7
3) Перегляд відповідності національному законодавству.....	8
4) Принцип правової визначеності.....	8
5) Неприпустимість свавілля.....	9
6) Постанова суду	9
7) Обґрунтування рішень і вимога щодо неприпустимості свавілля.....	10
8) Деякі прийнятні процесуальні порушення.....	10
9) Затримка виконання постанов про звільнення	10
III. ПРАВОМІРНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ВІДПОВІДНО ДО СТАТТІ 5 § 1.....	11
A. Позбавлення волі після засудження.....	11
1) Наявність засудження.....	11
2) Компетентний суд.....	11
3) Позбавлення волі повинно здійснюватися «після» засудження.....	12
4) Значення апеляційного провадження.....	12
B. Позбавлення волі за невиконання судового рішення або юридичного обов'язку.....	13
1) Невиконання судового рішення.....	13
2) Виконання обов'язку, передбаченого законом.....	13
В. Попереднє ув'язнення.....	14
1) Мета арешту або тримання під вартою.....	14
2) Значення «обґрунтованої підозри».....	15
3) Поняття «Правопорушення».....	15
Г. Затримання неповнолітнього.....	15
1) Загальні положення.....	16
2) Наглядові заходи виховного характеру.....	16
3) Компетентний орган.....	16
Г. Тримання під вартою з медичних або соціальних підстав.....	17
1) Загальні положення.....	17
2) Запобігання поширенню інфекційних захворювань.....	17
3) Тримання під вартою психічнохворих.....	17
4) Тримання під вартою наркозалежних та алкоголіків.....	18
5) Волоцюги.....	18
Д. Затримання іноземця.....	19
1) Взяття під варту для запобігання незаконному в'їзду в країну.....	19
2) Взяття під варту з наміром депортації або екстрадиції.....	19
IV. ГАРАНТІЇ ДЛЯ ОСІБ, ПОЗБАВЛЕНИХ ВОЛІ.....	20
A. Інформація про причини арешту (стаття 5 § 2).....	21
1) Застосовність.....	21

2) Мета.....	21
3) Особа, якій повинні бути повідомлені причини арешту.....	21
4) Причини має бути повідомлено «невідкладно».....	21
5) Порядок, відповідно до якого повідомляються причини.....	22
6) Необхідний обсяг інформації про причини.....	22
7) Зрозумілою мовою.....	23
Б. Право негайно постати перед суддею (стаття 5 § 3).....	23
1) Мета положення.....	23
2) Невідкладний та автоматичний судовий контроль.....	23
3) Поняття посадової особи, наділеної судовою владою.....	24
4) Незалежність.....	25
5) Процесуальна вимога.....	25
6) Матеріально-правова вимога.....	25
(a) ПЕРЕГЛЯД ПОСТАНОВИ ПРО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ПО СУТІ.....	25
(b) ПОВНОВАЖЕННЯ ДЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ.....	26
В. Право на судовий розгляд протягом розумного строку або на звільнення до початку судового розгляду (стаття 5 § 3).....	26
1) Період часу, який береться до уваги.....	26
2) Загальні принципи.....	27
3) Підстави для тривалого тримання під вартою.....	28
4) Особлива ретельність.....	29
5) Альтернативні заходи.....	29
6) Застава.....	30
7) Обґрунтування періоду тримання під вартою.....	30
8) Попереднє ув'язнення неповнолітніх.....	30
Г. Право на невідкладний розгляд судом законності тримання під вартою (стаття 5 § 4).....	31
1) Мета положення.....	31
2) Характер необхідної перевірки.....	31
3) Процесуальні гарантії.....	32
4) Вимога «невідкладності».....	33
(a) ПЕРІОД ЧАСУ, ЯКИЙ БЕРЕТЬСЯ ДО УВАГИ.....	33
(b) РЕЛЕВАНТНІ ФАКТОРИ, ЯКІ БЕРУТЬСЯ ДО УВАГИ ПРИ ОЦІНЦІ НЕВІДКЛАДНОСТ.....	33
Г. Право на компенсацію за незаконне тримання під вартою (Стаття 5 § 5).....	34
1) Застосовність.....	34
2) Судовий засіб захисту.....	35
3) Доступність компенсації.....	35
4) Характер компенсації.....	35
5) Наявність шкоди.....	35
6) Розмір компенсації.....	36
V. ПЕРЕЛІК ПОСТАНОВ І РІШЕНЬ.....	37

I. СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ

Стаття 5 – Право на свободу та особисту недоторканність

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи інакше ніж відповідно до процедури, встановленої законом, і в таких випадках, як:»

1) Позбавлення волі

1. Проголошуючи «право на свободу», стаття 5 передбачає фізичну свободу людини; її мета полягає в забезпеченні того, щоб жодна особа не могла бути свавільно позбавлена волі. Вона не пов'язана зі звичайними обмеженнями свободи пересування, які регулюються статтею 2 Протоколу № 4 ([Creangă v. Romania](#) [ВП] (Креанге проти Румунії), § 92; [Engel and Others v. the Netherlands](#) (Енгель та інші проти Нідерландів), § 58).

2. Різниця між обмеженням свободи пересування, котре є достатньо серйозним для того, щоб кваліфікуватись як позбавлення волі згідно зі статтею 5 § 1, та звичайними обмеженнями свободи пересування, які регламентовані статтею 2 Протоколу № 4, полягає у ступені або інтенсивності прояву, а не в характері або сутності ([Guzzardi v. Italy](#) (Гуццарді проти Італії), § 93; [Rantsev v. Cyprus and Russia](#) (Ранцев проти Кіпру та Росії), § 314; [Stanev v. Bulgaria](#) [ВП] (Станев проти Болгарії), § 115).

3. Позбавлення волі не обмежується класичним випадком тримання під вартою після арешту або засудження, проте може мати багато інших форм ([Guzzardi v. Italy](#) (Гуццарді проти Італії), § 95).

2) Критерії, що застосовуються

4. Суд не вважає себе зв'язаним правовими висновками національних органів влади щодо того, чи мало місце позбавлення волі та здійснює автономну оцінку обставин справи ([H.L. v. the United Kingdom](#) (Х.Л. проти Сполученого Королівства), § 90; [H.M. v. Switzerland](#) (Х.М. проти Швейцарії) §§ 30 та 48; [Creangă v. Romania](#) [ВП], (Креанге проти Румунії) [ВП] § 92).

5. Для того, щоб визначити, чи було особу «позбавлено волі» у значенні статті 5, відправною точкою повинна бути її конкретна ситуація, і необхідно враховувати ряд критеріїв таких, як тип, тривалість, наслідки і спосіб реалізації відповідного заходу ([Guzzardi v. Italy](#) (Гуццарді проти Італії), § 92; [Medvedyev and Others v. France](#) (Медведев та інші проти Франції) [ВП], § 73; [Creangă v. Romania](#) [ВП], (Креанге проти Румунії) § 91).

6. Важливим фактором, який слід брати до уваги, є контекст, в якому цей захід застосовується ([Austin and Others v. the United Kingdom](#) (Остін та інші проти Об'єднаного Королівства) [ВП], § 59).

7. Поняття позбавлення волі за змістом статті 5 § 1 містить як об'єктивний елемент поміщення людини у певний обмежений простір на значний період часу, так і додатковий суб'єктивний елемент, який полягає в тому, що людина не давала законної згоди на таке поміщення ([Storck v. Germany](#) (Шторк проти Німеччини), § 74; [Stanev v. Bulgaria](#) [ВП], (Станев проти Болгарії), § 117).

8. До відповідних об'єктивних факторів, які мають братись до уваги, відносяться: можливість покинути зону обмеження, рівень нагляду та контролю за переміщенням особи, ступінь ізоляції і наявність соціальних контактів (див., наприклад, [Guzzardi v. Italy](#) (Гуццарді проти Італії), § 95; [H.M. v. Switzerland](#) (Х.М. проти Швейцарії) § 45; [H.L. v.](#)

[the United Kingdom](#) (Х.Л. проти Сполученого Королівства) § 91; та [Storck v. Germany](#) (Шторк проти Німеччини), § 73).

9. Коли факти вказують на позбавлення волі за змістом статті 5 § 1, відносно короткого терміну тримання під вартою не впливає на цей висновок ([Rantsev v. Cyprus and Russia](#) (Ранцев проти Кіпру та Росії), § 317; [Iskandarov v. Russia](#) (Іскандаров проти Росії), § 140).

10. Елемент примусу при здійсненні повноважень поліції з обшуку та затримання є свідченням позбавлення волі, незважаючи на короткий термін такого заходу ([Foka v. Turkey](#) (Фока проти Туреччини) § 78; [Gillan and Quinton v. the United Kingdom](#) (Джиллан та Квінтон проти Сполученого Королівства), § 57; [Shimovolos v. Russia](#) (Шимоволос проти Росії), § 50; та [Brega and Others v. Moldova](#) (Брега та інші проти Молдови), § 43).

11. Право на свободу є занадто важливим в демократичному суспільстві, тому людина повинна мати можливість скористуватися захистом, передбаченим Конвенцією, навіть якщо вона, можливо, сама дозволила взяти себе під варту, особливо, якщо ця людина не має дієздатності для того, щоб погодитись або не погодитись із запропонованими діями ([H.L. v. the United Kingdom](#) (Х.Л. проти Сполученого Королівства), § 90; [Stanev v. Bulgaria](#) (Станев проти Болгарії) [ВП], § 119).

12. Той факт, що особа є недієздатною, не обов'язково означає, що вона не в змозі розуміти ситуацію і погоджуватися з нею ([Shtukaturov v. Russia](#) (Штукатуров проти Росії), §§ 107-109; [Stanev v. Bulgaria](#) (Станев проти Болгарії) [ВП], § 130; [D.D. v. Lithuania](#) (Д.Д. проти Литви), § 150).

3) Заходи, які застосовуються у в'язниці

13. Дисциплінарні кроки, введені у в'язниці, які мають вплив на умови тримання під вартою, не можуть розглядатися як позбавлення волі. Такі заходи повинні розглядатися в нормальних умовах як зміни умов законного тримання під вартою та не підпадають під дію статті 5 § 1 Конвенції ([Bollan v. the United Kingdom](#) (Боллан проти Сполученого Королівства) (ріш.)).

4) Позбавлення волі за межами формального арешту та тримання під вартою

14. Питання про застосовність статті 5 виникали в різних обставинах, у тому числі:

- Поміщення осіб у психіатричні або соціальні установи (див. серед інших [De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium](#) (Де Вільде, Оомс та Версип проти Бельгії); [Nielsen v. Denmark](#) (Нільсен проти Данії); [H.M. v. Switzerland](#) (Х.М. проти Швейцарії); [H.L. v. the United Kingdom](#) (Х.Л. проти Сполученого Королівства); [Storck v. Germany](#) (Шторк проти Німеччини); [A. and Others v. Bulgaria](#) (А. та інші проти Болгарії); [Stanev v. Bulgaria](#) (Станев проти Болгарії) [ВП]);
- Затримання в транзитних зонах аеропорту ([Amuur v. France](#) (Амуур проти Франції); [Shamsa v. Poland](#) (Шамса проти Польщі); [Mogos and Others v. Romania](#) (Могос та інші проти Румунії) (ріш.); [Mahdid and Haddar v. Austria](#) (Махдид та Хаддар проти Австрії) (ріш.); та [Riad and Idiab v. Belgium](#) (Ріад та Ідіаб проти Бельгії);
- Допит у поліцейській дільниці ([I.I. v. Bulgaria](#) (І.І. проти Болгарії); [Osypenko v. Ukraine](#) (Осипенко проти України); [Salayev v. Azerbaijan](#) (Салаєв проти Азербайджану); [Farhad Aliyev v. Azerbaijan](#) (Фарад Алієв проти Азербайджану); та [Creangă v. Romania](#) (Креанге проти Румунії) [ВП]);
- Затримання та обшук з боку поліції ([Foka v. Turkey](#) (Фока проти Туреччини), [Gillan and Quinton v. the United Kingdom](#) (Джиллан та Квінтон проти Сполученого Королівства) та [Shimovolos v. Russia](#) (Шимоволос проти Росії));

- Заходи для контролю натовпу, вжиті поліцією з міркувань громадського порядку ([Austin and Others v. the United Kingdom](#) (Остін та інші проти Сполученого Королівства) [ВП]);
- Домашній арешт ([Mancini v. Italy](#) (Манчіні проти Італії); [Lavents v. Latvia](#) (Лавенц проти Латвії); [Nikolova v. Bulgaria](#) (Ніколова проти Болгарії) (№ 2); та [Dacosta Silva v. Spain](#) (Дакоста Сілва проти Іспанії)).

5) *Позитивні зобов'язання щодо позбавлення волі приватними особами*

15. Перше речення статті 5 § 1 встановлює позитивне зобов'язання держави захищати свободу своїх громадян. Отже, держава зобов'язана вживати заходів, що забезпечують ефективний захист вразливих осіб, у тому числі розумні кроки для запобігання позбавлення волі, про яке влада знала або повинна була знати ([Storck v. Germany](#) (Шторк проти Німеччини), § 102).

16. Відповідальність держави має місце, у разі її мовчазної згоди на втрату людиною свободи через приватних осіб чи у випадку неспроможності врегулювати ситуацію ([Riera Blume and Others v. Spain](#) (Рієра Блуме та інші проти Іспанії); [Rantsev v. Cyprus and Russia](#) (Ранцев проти Кіпру та Росії), §§ 319-321; [Medova v. Russia](#) (Медова проти Росії), §§ 123-125).

II. ЗАКОННІСТЬ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ВІДПОВІДНО ДО СТАТТІ 5 § 1

1) *Мета статті 5*

17. Основною метою статті 5 є запобігання свавільному або необґрунтованому позбавленню волі ([McKay v. The United Kingdom](#) (Маккей проти Сполученого Королівства) [ВП], § 30). Право на свободу та особисту недоторканість має найважливіше значення в «демократичному суспільстві» за змістом Конвенції ([Medvedev and Others v. France](#) (Медведєв та інші проти Франції) [ВП], § 76; [Ladent v. Poland](#) (Ладент проти Польщі), № 11036/03, § 45, 18 березня 2008 року).

18. Таким чином, Суд вважає, що невизнане тримання особи під вартою є повним запереченням принципово важливих гарантій, що містяться у статті 5 Конвенції, та являє собою найтяжче порушення цього положення. Відсутність обліку таких даних, як дата, час і місце затримання, ім'я затриманого, причини затримання та ім'я особи, яка провадила це затримання повинні розглядатися як несумісні, зокрема з самою метою статті 5 Конвенції (див. [Kurt v. Turkey](#) (Курт проти Туреччини), § 125; [Anguelova v. Bulgaria](#) (Ангелова проти Болгарії), § 154). Це також суперечить вимогам законності згідно з Конвенцією ([Anguelova v. Bulgaria](#) (Ангелова проти Болгарії), там само).

2) *Відповідність національному законодавству*

19. Для того, щоб відповідати вимогам законності, тримання під вартою повинно здійснюватися «відповідно до процедури, передбаченої законом». Це означає, що тримання під вартою має відповідати матеріальним і процесуальним нормам національного права (чи міжнародного права, коли це доречно, (див. серед інших, [Medvedev and Others v. France](#) (Медведєв та інші проти Франції) [ВП], § 79)).

20. Наприклад, суд встановив, що мало місце порушення статті 5, де органи влади не подали заяви про продовження дії наказу про тримання під вартою протягом терміну, встановленого законом ([G.K. v. Poland](#) (Г.К. проти Польщі), § 76). З іншого боку, стверджуване порушення розпорядження щодо способу проведення розслідування певних видів злочинів не позбавило чинності правові підстави для арешту та подальшого

тримання під вартою, передбачені національним законодавством ([Talat Tepe v. Turkey](#) (Талат Тепе проти Туреччини), § 62).

3) Перегляд відповідності національному законодавству

21. Хоча тлумачення та застосування національного права є в першу чергу прерогативою органів державної влади, особливо судів, ситуація є іншою у випадках, коли недотримання такого законодавства тягне за собою порушення Конвенції. У випадках, коли розглядається питання щодо дотримання статті 5 § 1 Конвенції, Суд повинен здійснювати певні повноваження щодо перевірки дотримання національного законодавства (див., серед інших, [Creangă v. Romania](#) (Креанге проти Румунії) [ВП], § 101; [Baranowski v. Poland](#) (Барановський проти Польщі) § 50; [Benham v. the United Kingdom](#) (Бенхем проти Сполученого Королівства), § 41). При цьому Суд повинен враховувати правову ситуацію, якою вона була у відповідний момент ([Wloch v. Poland](#) (Влох проти Польщі), § 114).

4) Принцип правової визначеності

22. У ситуаціях з позбавленням волі особливо важливим є дотримання загального принципу правової визначеності. Таким чином, дуже важливо, щоб умови позбавлення волі були чітко визначені у внутрішньому законодавстві, і щоб сам закон був передбачуваним у своєму застосуванні для того, щоб був дотриманий стандарт «законності», встановлений Конвенцією, який вимагає, щоб всі закони були досить точними, та дозволяли людині (в разі необхідності користуючись порадою) в розумній мірі та за певних обставин передбачити наслідки, які можуть бути результатом конкретних дій (див., серед останніх, [Creangă v. Romania](#) (Креанге проти Румунії) § 120; та [Medvedyev and Others v. France](#) (Медведєв та інші проти Франції), [ВП], § 80).

23. Наприклад, практика тримання особи під вартою на підставі обвинувального висновку без будь-яких конкретних підстав, передбачених національним законодавством або правозастосовною практикою, є порушенням статті 5 § 1 ([Baranowski v. Poland](#) (Барановський проти Польщі), §§ 50-58). Так само, практика автоматичного продовження попереднього ув'язнення без будь-яких законних підстав суперечить статті 5 § 1 ([Svipesta v. Latvia](#) (Свіпста проти Латвії), § 86). З іншого боку, тривале тримання особи під вартою на підставі розпорядження Обвинувальної палати, яке вимагало подальшого слідства, без винесення формальної постанови про взяття під варту не було визнано порушенням цієї статті ([Laumont v. France](#) (Ломон проти Франції), § 50).

24. Положення, які тлумачаться національною владою непослідовним та взаємовиключним чином, так само не відповідають стандарту «якості закону», передбаченому Конвенцією ([Nasrulloev v. Russia](#) (Насруллоєв проти Росії), § 77; [Ječius v. Lithuania](#) (Єчус проти Литви), §§ 53-59). Однак, за відсутності будь-якої правозастосовної практики, компетенція Суду не розповсюджується на тлумачення національного законодавства. Таким чином, він може і не дійти висновку про порушення національними судами процедури, передбаченої законом (див. [Wloch v. Poland](#) (Влох проти Польщі), §§ 114-116; [Winterwerp v. the Netherlands](#) (Вінтерверп проти Нідерландів), §§ 48-50).

25. Хоча дипломатичні ноти є джерелом міжнародного права, затримання екіпажу на основі таких нот не є законним відповідно до змісту статті 5 § 1 Конвенції, якщо вони не є досить точними і передбачуваними. Зокрема, відсутність конкретного посилання на потенційний арешт та тримання під вартою членів екіпажу є порушенням вимоги правової визначеності та передбачуваності згідно зі статтею 5 § 1 Конвенції ([Medvedyev and Others v. France](#) (Медведєв та інші проти Франції) [ВП], §§ 96-100).

5) *Непринциповість свавілля*

26. Слід також відзначити, що будь-яке позбавлення волі має узгоджуватися з метою захисту особи від свавілля (див., серед інших [Witold Litwa v. Poland](#) (Вітольд Литва проти Польщі), § 78).

27. Поняття «свавілля» у статті 5 § 1 має більш широке значення, аніж просто недотримання національного законодавства, так що позбавлення волі може бути законним з точки зору внутрішнього права, але все ж свавільним в розумінні Конвенції, порушуючи тим самим її положення ([Creangă v. Romania](#) (Креанге проти Румунії), § 84; [A. and Others v. the United Kingdom](#) (А. та інші проти Сполученого Королівства) [ВП], § 164; принципи, що стосуються поняття «свавілля», розглядаються у справі [Saadi v. the United Kingdom](#) (Сааді проти Сполученого Королівства) [ВП], §§ 68-74).

28. Оперативність, з якою національні суди замінюють наказ про тримання під вартою, строк якого закінчився, або в якому було виявлено юридичний дефект, є ще одним суттєвим аспектом при оцінці того, чи має тримання особи під вартою розглядатися як свавільне ([Mooren v. Germany](#) (Моорен проти Німеччини) [ВП], § 80). Таким чином, Суд вважає, в контексті підпункту (с), що період тривалістю менше місяця між закінченням дії первісного наказу про тримання під вартою та видачею нового, обґрунтованого наказу про тримання під вартою, який слідує за поверненням справи з апеляційного суду до суду нижчої інстанції, не дає підстав вважати тримання заявника під вартою свавільним ([Minjat v. Switzerland](#) (Мінжат проти Швейцарії), §§ 46 та 48). Однак було встановлено, що період часу більше року після повернення справи апеляційним судом до суду нижчої інстанції, протягом якого заявник перебував в стані невизначеності щодо підстав для його попереднього ув'язнення, в поєднанні з відсутністю встановленого строку, протягом якого суд нижчої інстанції повинен переглянути питання його тримання під вартою, дозволяє визнати таке тримання заявника під вартою як свавільне (див. [Khudoyorov v. Russia](#) (Худойоров проти Росії), §§ 136-37).

6) *Постанова суду*

29. Термін тримання під вартою, в принципі, є «законним», якщо він базується на постанові суду. Тримання під вартою на підставі постанови, яку пізніше було визнано незаконною судом вищого рівня, все ж таки може вважатися правомірним відповідно до національного права ([Bozano v. France](#) (Бозано проти Франції), § 55). Тримання під вартою може вважатися відповідним «процедурі, передбаченій законом», навіть якщо національні суди визнали, що мали місце певні процесуальні порушення, проте визнали тримання під вартою правомірним ([Erkalo v. the Netherlands](#) (Еркало проти Нідерландів), §§ 55-56). Таким чином, навіть недоліки в постанові про тримання під вартою не обов'язково роблять зазначений термін тримання під вартою незаконним за змістом статті 5 § 1 ([Ječius v. Lithuania](#) (Єчус проти Литви), § 68; [Benham v. the United Kingdom](#) (Бенхем проти Сполученого Королівства), §§ 42-47).

30. Суд розрізняє постанови національних судів, які прийняті в рамках їх юрисдикції, та такі, що виходять за її рамки ([Benham v. the United Kingdom](#) (Бенхем проти Сполученого Королівства), §§ 43 і т. д.). Постанови про тримання під вартою було визнано недійсними *ex facie* у справах, коли зацікавлену сторону не було належним чином повідомлено про слухання ([Khudoyorov v. Russia](#) (Худойоров проти Росії), § 129), національні суди не провели розслідування відносно (фінансових) засобів відповідно до вимог національного законодавства ([Lloyd and Others v. the United Kingdom](#) (Ллойд та інші проти Сполученого Королівства), §§ 108, та 116), або суди нижчого рівня не розглянули належним чином альтернативи тюремному ув'язненню (там само, § 113). 3

іншого боку, за відсутності доказів того, що дії національних судів становили «грубе або очевидне порушення», Суд вважав тримання під вартою законним (там само, § 114).

7) Обґрунтування рішень і вимога щодо неприпустимості свавілля

31. Відсутність або недостатність обґрунтування в постановках про тримання під вартою є одним з елементів, який враховується Судом при оцінці законності тримання під вартою згідно зі статтею 5 § 1. Таким чином, відсутність будь-яких підстав у рішеннях судових органів, які санкціонують тримання під вартою протягом тривалого періоду часу, може бути несумісним з принципом захисту від свавілля, закріпленим у статті 5 § 1 ([Stašaitis v. Lithuania](#) (Сташайтіс проти Литви), §§ 66-67). Так само, надто коротке рішення, у якому відсутні посилання на будь-які правові положення, що дозволяли б тримання під вартою, не може забезпечити достатнього захисту від свавілля ([Khudoyorov v. Russia](#) (Худойоров проти Росії), § 157).

32. Однак, Суд може дійти висновку про те, що тримання заявника під вартою, відповідає вимогам національного законодавства, незважаючи на відсутність причин у постанові про тримання під вартою, якщо національні суди знайшли підтвердження тому, що для попереднього ув'язнення заявника існували певні підстави ([Minjat v. Switzerland](#) (Мінжат проти Швейцарії), § 43). Крім того, у випадках, якщо національні суди скасовували постанову про затримання через відсутність обґрунтування, але при цьому визнавали, що для тримання заявника під вартою існували деякі підстави, відмова у винесенні постанови про звільнення особи, яка тримається під вартою, та направлення справи у суд нижчого рівня для визначення законності тримання під вартою не становили порушення статті 5 § 1 ([Minjat v. Switzerland](#) (Мінжат проти Швейцарії), § 47).

33. Необхідно лише, щоб постанова про тримання під вартою містила конкретні підстави та встановлювала конкретний граничний строк ([Meloni v. Switzerland](#) (Мелоні проти Швейцарії), § 53). Крім того, органи влади повинні розглянути можливість застосування менш інтрузивних заходів, ніж тримання під вартою ([Ambruszkiewicz v. Poland](#) (Амбрушкевич проти Польщі), § 32).

8) Деякі прийнятні процесуальні порушення

34. Наступні процесуальні порушення були визнані такими, що не тягнуть за собою незаконності тримання заявника під вартою:

- Неповідомлення звинуваченого про постанову про тримання під вартою не було визнано «грубим або очевидним порушенням» в розумінні практики Суду, оскільки органи влади дійсно вважали, що заявника було повідомлено про постанову ([Marturana v. Italy](#) (Мартурана проти Італії), § 79; однак у справі [Voskuil v. the Netherlands](#) (Воскуїл проти Нідерландів), Суд встановив порушення у тому, що влада не повідомила про взяття під варту протягом встановленого законом строку: знадобилось 3 дні замість 24 годин);
- Звичайна канцелярська помилка в постанові про взяття під варту або тримання під вартою, яку було пізніше виправлено органом судової влади ([Nikolov v. Bulgaria](#) (Ніколов проти Болгарії), § 63; [Douiye v. the Netherlands](#) (Дуїйеб проти Нідерландів) [ВП], § 52);
- Заміна формальних підстав для тримання заявника під вартою з огляду на факти, зазначені судами на підтримку своїх висновків ([Gaidjurgis v. Lithuania](#) (Гайдьюргіс проти Литви) (рiш.)). Однак нездатність назвати адекватну причину такої заміни може дозволити Суду дійти висновку про порушення статті 5 § 1 ([Calmanovici v. Romania](#) (Кальмановічі проти Румунії), § 65).

9) Затримка виконання постанов про звільнення

35. Неприпустимо, щоб у будь-якій правовій державі людина продовжувала перебувати під вартою, незважаючи на наявність судової постанови про її звільнення ([Assanidze v. Georgia](#) (Асанідзе проти Грузії) [ВП], § 173). Однак Суд визнає, що у деяких випадках затримки у виконанні рішення про звільнення затриманого зрозумілі і часто неминучі. Однак, національні органи влади повинні докладати зусиль для того, щоб звести їх до мінімуму ([Giulia Manzoni v. Italy](#) (Джулія Манцоні проти Італії), § 25). Затримку у виконанні рішення про звільнення заявника «негайно» більш ніж на одинадцять годин було визнано порушенням статті 5 § 1 Конвенції ([Quinn v. France](#) (Куїнн проти Франції), §§ 39-43; [Giulia Manzoni v. Italy](#) (Джулія Манцоні проти Італії), § 25).

III. ПРАВОМІРНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ВІДПОВІДНО ДО СТАТТІ 5 § 1

A. Позбавлення волі після засудження

Стаття 5 § 1 (а)

«Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи інакше ніж відповідно до процедури, встановленої законом, і в таких випадках, як:
(а) законне ув'язнення особи після її засудження компетентним судом;»

1) Наявність засудження

36. Стаття 5 § 1 (а) застосовується до будь-якого «засудження», проголошеного судом, яке передбачає позбавлення волі, та не передбачає жодних відмінностей залежно від юридичного характеру правопорушення, у скоєнні якого особу було визнано винною, незалежно від того, належить воно до кримінальних чи дисциплінарних правопорушень відповідно до внутрішнього законодавства відповідної держави ([Engel and Others v. the Netherlands](#) (Енгель та інші проти Нідерландів), § 68; [Galstyan v. Armenia](#) (Галстян проти Вірменії), § 46).

37. Це поняття означає встановлення вини ([Van Droogenbroeck v. Belgium](#) (Ван Дроогенбрук проти Бельгії), § 35; [M. v. Germany](#) (М. проти Німеччини), § 87), при цьому обвинувальний вирок може бути винесено тільки після встановлення факту правопорушення відповідно до закону ([Guzzardi v. Italy](#) (Гуццарді проти Італії), § 100; [M. v. Germany](#) (М. проти Німеччини), § 87), а також призначення покарання або іншого заходу пов'язаного з позбавленням волі ([Van Droogenbroeck v. Belgium](#) (Ван Дроогенбрук проти Бельгії) § 35; [B. v. Austria](#) (Б. проти Австрії) § 38; [M. v. Germany](#) (М. проти Німеччини), § 87).

38. Дане положення не перешкоджає державам-учасникам у виконанні постанов про тримання під вартою, виданих компетентними судами за межами їхньої території ([X v. Federal Republic of Germany](#) (Х проти Федеративної Республіки Німеччина), рішення Комісії від 14 грудня 1963 року). Хоча держави-учасниці не зобов'язані перевіряти відповідність судових процедур, які призвели до засудження, усім вимогам статті 6 ([Drozdz and Janousek v. France and Spain](#) (Дрозд та Янусек проти Франції та Іспанії), § 110), обвинувальний вирок не повинен бути винесений при відвертій відмові в правосудді ([Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia](#) (Ілашку та інші проти Молдови та Росії) [ВП], § 461; [Stoichkov v. Bulgaria](#) (Стоїчков проти Болгарії), § 51).

2) Компетентний суд

39. Термін «суд» позначає органи, які не лише мають загальні фундаментальні характеристики, серед яких найважливішою є незалежність від виконавчої влади та від

сторін у справі, але також надають гарантії судової процедури ([De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium](#) (Де Вільде, Оомс та Версип проти Бельгії) § 78; [Weeks v. the United Kingdom](#) (Уїкс проти Сполученого Королівства), § 61). Проте форми процедури не обов'язково повинні бути ідентичними в кожній справі, в якій необхідне втручання суду. Для того, щоб визначити, чи забезпечує процедура належні гарантії, необхідно враховувати особливий характер обставин, за яких відбувається провадження ([De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium](#) (Де Вільде, Оомс та Версип проти Бельгії), § 78).

40. Крім того, такий орган повинен не лише надавати рекомендації, а також мати повноваження приймати рішення про законність тримання під вартою та видавати наказ про звільнення, якщо тримання під вартою є незаконним ([X. v. the United Kingdom](#) (Х. проти Сполученого Королівства), § 61; [Weeks v. the United Kingdom](#) (Уїкс проти Сполученого Королівства) § 61).

3) Позбавлення волі повинно здійснюватися «після» засудження

41. Поняття «після» означає не тільки те, що ув'язнення повинно відбуватися після винесення обвинувального вироку з точки зору часу: крім того, ув'язнення повинно бути результатом, наслідком засудження, залежати від чи здійснюватися в силу обвинувального вироку ([Van Droogenbroeck v. Belgium](#) (Ван Дрогенбрук проти Бельгії) § 35; [Weeks v. the United Kingdom](#) (Уїкс проти Сполученого Королівства), § 42; [M. v. Germany](#) (М. проти Німеччини), § 88). Іншими словами, повинен існувати достатній причинно-наслідковий зв'язок між засудженням та відповідним позбавленням волі ([Monnell and Morris v. the United Kingdom](#) (Моннел та Морріс проти Сполученого Королівства), § 40; [M. v. Germany](#) (М. проти Німеччини), § 87).

42. Проте, з плином часу, причинно-наслідковий зв'язок поступово слабшає та з рештою може бути розірваний за умов, коли рішення про відмову у звільненні та повторне ув'язнення (в тому числі продовження запобіжного (превентивного) ув'язнення) ґрунтувались на підставах, не пов'язаних з цілями законодавчого органу або суду, або на міркуваннях, які була необґрунтованими з огляду на такі цілі. За таких обставин тримання під вартою, яке було законним з початку, перетворилося б на свавільне позбавлення волі, несумісне зі статтею 5 ([Van Droogenbroeck v. Belgium](#) (Ван Дроогенбрук проти Бельгії), § 40; [Weeks v. the United Kingdom](#) (Уїкс проти Сполученого Королівства), § 49; [M. v. Germany](#) (М. проти Німеччини), § 88).

43. Вираз «після винесення обвинувального вироку» не може тлумачитися обмежувально, як такий, що стосується лише остаточного обвинувального вироку, оскільки в такому випадку виключається арешт засуджених осіб, які постали перед судом, перебуваючи на волі. Також не можна не враховувати той факт, що вина особи, яку було взято під варту під час апеляційного чи касаційного провадження, була встановлена в ході судового процесу, який відповідав вимогам статті 6 ([Wemhoff v. Germany](#) (Вемхофф проти Німеччини), § 9).

44. Підпункт (а) статті 5 § 1 застосовується, коли психічно хворі поміщуються в психіатричні заклади після винесення обвинувального вироку ([X. v. the United Kingdom](#) (Х. проти Сполученого Королівства), § 39). Проте, даний підпункт не поширюється на випадки поміщення осіб у такі заклади після винесення виправдального вироку ([Luberti v. Italy](#) (Люберті проти Італії), § 25).

4) Значення апеляційного провадження

45. Тримання під вартою, в принципі, буде законним, якщо воно здійснюється відповідно до судової постанови. Якщо у подальшому виявляється, що суддя, ухвалюючи постанову, невірно застосував національне право, це не обов'язково ретроспективно вплине на чинність періоду, який особа провела в місці позбавлення свободи. Конвенційні органи у Страсбурзі постійно відмовляються задовольняти скарги,

які подаються засудженими в кримінальному порядку особами, коли заявники посилаються на те, що обвинувальні вироки в їхніх справах або призначені міри покарання були визнані національними апеляційними судами такими, що спирались на фактичні або ж правові помилки ([Benham v. the United Kingdom](#) (Бенхем проти Сполученого Королівства), § 42). Проте ув'язнення після засудження є незаконним у разі, якщо воно не має підстав відповідно до внутрішнього права або є свавільним ([Tsirlis and Kouloumpas v. Greece](#) (Цирліс та Кулумпас проти Греції), § 62).

Б. Позбавлення волі за невиконання судового рішення або юридичного обов'язку

Стаття 5 § 1 (b)

«законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;»

1) Невиконання судового рішення

46. Формулювання першої частини статті 5 § 1 (б) передбачає, що заарештована або затримана особа мала можливість виконати припис суду та не зробила цього ([Beiere v. Latvia](#) (Бейере проти Латвії), § 49).

47. Жодну особу не може бути притягнуто до відповідальності за невиконання судового припису, якщо її не було повідомлено про нього (*там само*, § 50).

48. Національні органи влади повинні встановити справедливу рівновагу між важливістю забезпечення дотримання законного припису суду в демократичному суспільстві та необхідністю поважати право на свободу. Слід враховувати такі фактори як мета припису, можливість його виконання, та строк тримання під вартою. Питання про пропорційність набуває особливого значення в загальній системі обставин ([Gatt v. Malta](#) (Гатт проти Мальти), § 40).

49. Конвенційні інститути мають практику застосування першої частини статті 5 § 1 (б) в справах, що стосуються, наприклад, несплати судового штрафу (див. [Airey v. Ireland](#) (Ейрі проти Ірландії), рішення Комісії), відмови у проходженні медичного обстеження, пов'язаного зі станом психічного здоров'я ([X v. Federal Republic of Germany](#) (X проти ФРН), рішення Комісії від 10 грудня 1975 року), або відмови у здачі аналізу крові за розпорядженням суду ([X. v. Austria](#) (X. проти Австрії), рішення Комісії), порушення обмежень стосовно місця проживання ([Freda v. Italy](#) (Фреда проти Італії), рішення Комісії), невиконання рішення про передачу дітей одному з батьків ([Paradis v. Germany](#) (Параді проти Німеччини) (ріш.)), невиконання розпоряджень, що мають обов'язкову силу ([Steel and Others v. the United Kingdom](#) (Стіл та інші проти Сполученого Королівства)), порушення умов звільнення під заставу ([Gatt v. Malta](#) (Гатт проти Мальти), див. вище) і поміщення в психіатричну лікарню ([Beiere v. Latvia](#) (Бейере проти Латвії), згадане вище, де рішення про утримання під вартою було визначено, як таке що «не є законним приписом суду»).

2) Виконання обов'язку, передбаченого законом

50. Друга частина статті 5 § 1 (б) передбачає затримання тільки для «забезпечення виконання» будь-якого зобов'язання, передбаченого законом. Таким чином, повинно мати місце невиконане зобов'язання, покладене на особу, а арешт і утримання під вартою мають проводитись з метою забезпечення його виконання, а не мати каральний характер. Щойно відповідне зобов'язання було виконано, підстава для затримання відповідно до статті 5 § 1 (б) припиняє існування ([Vasileva v. Denmark](#) (Василева проти Данії), § 36).

51. Зобов'язання має бути певної і конкретної природи ([Ciulla v. Italy](#) (Чіулла проти Італії), § 36). Широке тлумачення спричинило б наслідки, несумісні з поняттям

верховенства права ([Engel and Others v. the Netherlands](#) (Енгель та інші проти Нідерландів), § 69; [Iliya Stefanov v. Bulgaria](#) (Ілля Стефанов проти Болгарії), § 72).

52. Арешт буде прийнятним в світлі положень Конвенції тільки, якщо «обов'язок, передбачений законом» не може бути виконано більш м'якими засобами ([Khodorkovskiy v. Russia](#) (Ходорковський проти Росії), § 136). Окрім того, принцип пропорційності передбачає необхідність встановлення рівноваги між важливістю забезпечити негайне виконання зобов'язання та важливістю права на свободу в демократичному суспільстві ([Saadi v. the United Kingdom](#) (Сааді проти Сполученого Королівства) [ВП], § 70).

53. У зв'язку з цим Суд вважає суттєвими наступні аспекти: характер зобов'язання, яке впливає з відповідного законодавства, включаючи його мету і основне призначення; особу затриманого і конкретні обставини, що призвели до затримання, а також тривалість утримання під вартою ([Vasileva v. Denmark](#) (Василева проти Данії), § 38; [Epple v. Germany](#) (Еппле проти Німеччини), § 37).

54. Ситуації, що розглядаються другою частиною статті 5 § 1 (б) включають, наприклад, обов'язок пройти контроль на безпеку при в'їзді в країну ([McVeigh and Others v. United Kingdom](#) (Маквей та інші проти Сполученого Королівства) доповідь Комісії), пред'явити посвідчення особи ([Vasileva v. Denmark](#), [Novotka v. Slovakia](#) (Василева проти Данії, Новотка проти Словаччини) (ріш.); [Sarigiannis v. Italy](#) (Сарігіанніс проти Італії)), пройти психіатричне обстеження ([Nowicka v. Poland](#) (Новицка проти Польщі)), залишити певну місцевість ([Epple v. Germany](#) (Еппле проти Німеччини)), а також з'явитися на допит в поліцейську дільницю ([Iliya Stefanov v. Bulgaria](#) (Ілля Стефанов проти Болгарії); [Osyenko v. Ukraine](#) (Осипенко проти України); та [Khodorkovskiy v. Russia](#) (Ходорковський проти Росії)).

В. Попереднє ув'язнення

Стаття 5 § 1 (с)

«законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення»

1) Мета арешту або тримання під вартою

55. Вираз «здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу» охоплює всі три альтернативні підстави для арешту або тримання під вартою відповідно до статті 5 § 1 (с) ([Lawless v. Ireland](#) (Лоулес проти Ірландії) (№. 3), §§ 13 та 14; [Ireland v. the United Kingdom](#) (Ірландія проти Сполученого Королівства), § 196).

56. Особу може бути затримано відповідно до статті 5 § 1 (с) тільки в межах кримінального провадження, з метою допровадження її до компетентного судового органу через підозру у вчиненні злочину ([Ječius v. Lithuania](#) (Джесіус проти Литви), § 50; [Schwabe and M.G. v. Germany](#) (Швабе та М.Г. проти Німеччини), § 72).

57. Наявність мети допровадження підозрюваного до суду повинно розглядатися незалежно від досягнення цієї мети. Стандарт, запроваджений статтею 5 § 1 (с), не передбачає, що поліція повинна мати достатньо доказів для пред'явлення обвинувачення в момент затримання або під час перебування під вартою ([Erdagöz v. Turkey](#) (Ердагоз проти Туреччини), § 51). Метою допиту під час затримання відповідно до підпункту (с) статті 5 § 1 є сприяння подальшому кримінальному розслідуванню шляхом підтвердження або зняття конкретних підозр, що обґрунтовують арешт. ([Brogan and Others v. the United Kingdom](#) (Броуган та інші проти Сполученого Королівства), §§ 52-54; [Labita v. Italy](#) (Лабіта проти Італії) [ВП], § 155; [O'Hara v. the United Kingdom](#) (О'Хара проти Сполученого Королівства), § 36).

58. Тримання під вартою відповідно до статті 5 § 1 (с) має бути пропорційним заходом для досягнення зазначеної мети ([Ladent v. Poland](#) (Ладент проти Польщі), §§ 55-56).

59. Вираз «компетентний орган» має те саме значення, що і «суддя або інша посадова особа, якій закон надає право здійснювати судову владу» в статті 5 § 3 ([Schuesser v. Switzerland](#) (Шиссер проти Швейцарії), § 29).

2) Значення «обґрунтованої підозри»

60. «Обґрунтована підозра» у скоєнні кримінального правопорушення передбачає наявність фактів або інформації, які могли б переконати об'єктивного спостерігача, що відповідна особа могла вчинити злочин ([Erdagöz v. Turkey](#) (Ердагоз проти Туреччини), § 51; [Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom](#) (Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства), § 32). Таким чином, якщо судові органи не провели необхідне розслідування основних фактів справи для того, щоб перевірити обґрунтованість скарги, це є порушенням статті 5 § 1 (с) ([Stepuleac v. Moldova](#) (Степуляк проти Молдови), § 73; [Elci and Others v. Turkey](#) (Ельчі та інші проти Туреччини), § 674).

61. При цьому тлумачення поняття «обґрунтованості» буде залежати від усіх обставин справи ([Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom](#) (Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства), § 32).

62. У контексті боротьби з тероризмом, хоча Договірні держави не можуть бути зобов'язані доводити обґрунтованість підозр, що стали підставою арешту підозрюваної у тероризмі особи, шляхом розкриття конфіденційних джерел інформації, Суд постановив, що гострота проблеми боротьби з терористичними злочинами не може виправдовувати надто широке тлумачення поняття «обґрунтованості», яке призводить до знецінення гарантій, передбачених статтею 5 § 1 (с), знецінюється ([O'Hara v. the United Kingdom](#) (О'Хара проти Сполученого Королівства), § 35).

63. Непідтверджені, засновані на чутках свідчення анонімного повідомлювача були визнані недостатніми для встановлення наявності «обґрунтованої підозри» причетності заявника до діяльності мафіозних структур ([Labita v. Italy](#) (Лабіта проти Італії), [ВП], §§ 156 і далі). З іншого боку, викривальні заяви, зроблені кілька років тому і від яких підозрювані пізніше відмовилися, не виключали наявності обґрунтованої підозри щодо заявника. Окрім цього, це не вплинуло на законність постанови про арешт ([Talat Tepe v. Turkey](#) (Талат Тепе проти Туреччини), § 61).

3) Поняття «правопорушення»

64. Термін «правопорушення» має самостійне значення, ідентичне «кримінальному правопорушенню» у статті 6. Класифікація правопорушення відповідно до національного законодавства є одним з факторів, які слід взяти до уваги. Втім, характер судового провадження і суворість покарання також мають значення. ([Benham v. the United Kingdom](#) (Бенхем проти Сполученого Королівства), § 56);

65. Визначення терміну «правопорушення» має бути точним і конкретним: не допускається запобіжне (превентивне) тримання під вартою осіб, які розглядаються державою як такі, що представляють небезпеку через їхню постійну схильність до вчинення правопорушень ([Guzzardi v. Italy](#) (Гуццарді проти Італії), § 102; [Ciulla v. Italy](#) (Чіулла проти Італії), § 40; [M. v. Germany](#) (М. проти Німеччини), § 89; [Shimovolos v. Russia](#) (Шимоволос проти Росії), § 54).

Г. Затримання неповнолітнього

Стаття 5 § 1(d)

«d) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до встановленого законом компетентного органу»

1) Загальні положення

66. Поняття «неповнолітнього» охоплює осіб віком до 18 ([Koniarska v. United Kingdom](#) (Конярска проти Сполученого Королівства) (ріш.)), у світлі європейських стандартів та Постанови КМ (72) Комітету міністрів Ради Європи ([X v. Switzerland](#) (X проти Швейцарії), рішення Комісії від 14 грудня 1979 року).

67. Підпункт (d) є не тільки положенням, яке дозволяє затримання неповнолітнього. Він містить конкретні (але не вичерпні) приклади обставин, за яких неповнолітніх може бути затримано, а саме з метою а) проведення наглядових заходів виховного характеру або б) приведення їх до уповноважених органів ([Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium](#) (Мубіланзіла Майека та Канікі Мітунга проти Бельгії), § 100).

2) Наглядні заходи виховного характеру

68. Перша частина статті 5 § 1 (d) дозволяє затримання на підставі судової або адміністративної постанови з метою забезпечення відвідування дитиною навчального закладу.

69. У контексті утримання під вартою неповнолітніх, слова «засоби виховного характеру» не повинні зводитись лише до викладання в класі. Такий нагляд повинен охоплювати багато аспектів здійснення компетентним органом батьківських прав в інтересах і для захисту відповідної особи ([Ichin and Others v. Ukraine](#) (Ічин та інші проти України), § 39; [D.G. v. Ireland](#) (Д.Г. проти Ірландії), § 80).

70. Підпункт (d) не перешкоджає використанню тимчасових запобіжних заходів, що передують режиму виховного нагляду, без застосування власне виховного нагляду. Однак, за таких обставин ув'язнення повинно бути якнайшвидше замінене режимом виховного нагляду у відповідному закладі (відкритому чи закритому) з ресурсами, достатніми для досягнення цієї мети ([Bouamar v. Belgium](#) (Буамар проти Бельгії), § 50).

71. У разі, коли держава обрала систему наглядових заходів виховного характеру, що передбачає позбавлення волі, ця держава зобов'язана запровадити належні установи, що відповідають освітнім вимогам та вимогам безпеки, для того, щоб забезпечити дотримання статті 5 § 1 (d) ([A. and Others v. Bulgaria](#) (А. та інші проти Болгарії), § 69; [D.G. v. Ireland](#) (Д.Г. проти Ірландії), § 79).

72. Суд не вважає, що заклад для утримання неповнолітніх являє собою «наглядний захід виховного характеру», якщо у ньому не здійснюється освітня діяльність ([Ichin and Others v. Ukraine](#) (Ічин та інші проти України), § 39).

3) Компетентний орган

73. Друга частина статті 5 § 1 (d) регулює законне затримання неповнолітнього з метою приведення її/його до уповноваженого органу. Відповідно до «*travaux preparatoires*» – підготовчих матеріалів, це положення мало на меті врегулювання питань взяття під варту неповнолітнього до початку цивільного чи адміністративного провадження, в той час як тримання під вартою у зв'язку з кримінальним провадженням мало бути охоплене статтею 5 § 1 (c).

74. Однак взяття під варту неповнолітнього, обвинуваченого у вчиненні злочину, в ході підготовки психіатричного огляду, необхідного для прийняття рішення про його психічний стан, вважається відповідним до підпункту (d) як утримання під вартою з

метою приведення неповнолітнього до компетентного органу ([X v. Switzerland](#) (X проти Швейцарії) (ріш.) вказане вище).

Г. Тримання під вартою з медичних або соціальних підстав

Стаття 5 § 1 (e)

«законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи волоцюг».

1) Загальні положення

75. Стаття 5 § 1 (e) Конвенції посилається на кілька категорій осіб, а саме осіб, які є джерелами розповсюдження інфекційних захворювань, психічнохворих, алкоголіків, наркоманів і волоцюг. Обставина, що поєднує усі ці категорії осіб, полягає в тому, що їх може бути позбавлено волі для того, щоб надати їм медичну допомогу або з міркувань, продиктованих соціальною політикою, або з медичних та соціальних підстав ([Enhorn v. Sweden](#) (Енхорн проти Швеції), § 43).

76. Причиною, через яку Конвенція дозволяє позбавляти волі всіх цих соціально неадаптованих осіб, є не тільки те, що вони можуть становити загрозу для громадської безпеки, а й те, що утримання під вартою може відповідати їхнім власним інтересам (*там само*; [Guzzardi v. Italy](#) (Гуццарді проти Італії), § 98 в кінці).

2) Запобігання поширенню інфекційних захворювань

77. Основними критеріями при оцінці «законності» тримання під вартою особи «для запобігання поширенню інфекційних захворювань» є наступні:

- а) чи загрожує поширення інфекційних захворювань здоров'ю або безпеці населення, і
- б) чи є затримання інфікованої особи останнім засобом для того, щоб запобігти поширенню хвороби, тому що менш жорсткі заходи були розглянуті і визнані недостатніми для захисту суспільних інтересів.

Якщо ці критерії не задовольняються, підстави для позбавлення волі, перестають існувати ([Enhorn v. Sweden](#) (Енхорн проти Швеції), § 44).

3) Тримання під вартою психічнохворих

78. Термін «психічнохворий» не піддається точному визначенню, оскільки психіатрія – це галузь, яка постійно розвивається, як в медичному, так і в соціальному відношенні. Однак, цей факт не дає підстав вважати, що когось може бути взято під варту просто тому, що його або її погляди або поведінка відхиляються від встановлених норм ([Rakevich v. Russia](#) (Ракевич проти Росії), § 26).

79. Нікого не може бути позбавлено волі як «психічнохворого», окрім випадку, коли всі три мінімальні умови задоволені ([Stanev v. Bulgaria](#) (Станев проти Болгарії), [ВП], § 145; [D.D. v. Lithuania](#) (Д.Д. проти Литви), § 156; [Kallweit v. Germany](#) (Кальвейт проти Німеччини), § 45; [Shtukaturov v. Russia](#) (Штукатуров проти Росії), § 114; та [Varbanov v. Bulgaria](#) (Варбанов проти Болгарії), § 45; [Winterwerp v. the Netherlands](#) (Вінтерверп проти Нідерландів), § 39):

- а) особу може бути взято під варту, якщо достовірно доведено на основі об'єктивної медичної експертизи, що вона є психічнохворою, крім випадків, коли вимагається негайне затримання;
- б) характер психічного розладу особистості має вимагати обов'язкового утримання під вартою. Має бути доведено, що позбавлення свободи є необхідним в даних обставинах;

в) психічний розлад, перевірений об'єктивними медичними доказами, повинен зберігатися протягом періоду утримання під вартою.

80. Стосовно другої із зазначених вище умов, взяття під варту особи з психічними розладами може бути необхідним не тільки у випадку, коли людина потребує терапії або іншого стаціонарного лікування, для того щобвилікувати або полегшити її стан, а також у випадках, коли людина потребує контролю та нагляду для запобігання, наприклад, заподіяння шкоди собі чи іншим особам ([Hutchison Reid v. the United Kingdom](#) (Хатчисон Рейд проти Сполученого Королівства), § 52).

81. При ухваленні рішення про взяття під варту особи, як «психічнохворої», державні органи влади повинні мати певну свободу дій, оскільки завданням державних органів влади є в першу чергу надання оцінки доказам, представленим перед ними в тій чи іншій справі ([H.L. v. the United Kingdom](#) (Х.Л. проти Сполученого Королівства), § 98).

82. Відповідним моментом у часі, коли повинно бути достовірно встановлено, що особа є психічнохворою, за вимогами підпункту (е) статті 5 § 1, є дата прийняття рішення про вжиття заходів, які позбавляють особу свободи внаслідок такого її стану ([O.H. v. Germany](#) (О.Х. проти Німеччини), § 78).

83. Коли медичні свідчення вказують на одужання, владі може бути потрібен певний час, щоб розглянути питання про звільнення заявника ([Luberti v. Italy](#) (Люберті проти Італії), § 28). Однак, продовження тримання під вартою виключно з адміністративних причин не може бути виправдано ([R.L. and M.-J.D. v. France](#) (Р.Л. та М.-Ж.Д. проти Франції), § 129).

84. Утримання під вартою психічнохворих повинне здійснюватися в лікарні, клініці чи іншій відповідній установі, уповноваженій утримувати таких осіб ([Ashingdane v. the United Kingdom](#) (Ашингдейн проти Сполученого Королівства), § 44; [O.H. v. Germany](#) (О.Х. проти Німеччини), § 79).

85. З іншого боку, людину може бути тимчасово поміщено в заклад, не призначений для утримання психічнохворих, до моменту її переведення до відповідної установи, за умови, що період очікування не надто тривалий (див. [Pankiewicz v. Poland](#) (Панкевич проти Польщі), §§ 44-45; [Morsink v. the Netherlands](#) (Морсінк проти Нідерландів), §§ 67-69; [Brand v. the Netherlands](#) (Бранд проти Нідерландів), §§ 64-66).

4) Тримання під вартою наркозалежних та алкоголіків

86. Стаття 5 § 1 (е) Конвенції не повинна тлумачитись тільки як дозвіл на затримання «алкоголіків» у вузькому сенсі, тобто людей з діагнозом «алкоголізм», тому що ніщо в тексті цього положення не перешкоджає державі застосувати ці заходи до осіб, які зловживають алкоголем, з тим щоб обмежити шкоду, яку завдає алкоголь їм самим або громадськості, або для запобігання небезпечної поведінки після вживання алкоголю ([Kharin v. Russia](#) (Харін проти Росії), § 34).

87. Таким чином, особи, які не мають медичного діагнозу «алкоголізм», але чиї дії та поведінка під впливом алкоголю становлять загрозу для громадського порядку або для них самих, можуть бути взяті під варту для охорони громадських або їхніх власних інтересів, таких як їхнє здоров'я або особиста безпека ([Hilda Hafsteinsdóttir v. Iceland](#) (Хільда Хафстейнсдоттір проти Ісландії), § 42). Це не означає, однак, що стаття 5 § 1 (е) дозволяє затримання особи тільки тому, що вона споживає алкоголь ([Witold Litwa v. Poland](#) (Вітольд Литва проти Польщі), §§ 61-62).

5) Волоцюги

88. Судова практика стосовно «волоцюг» є доволі бідною. Сфера застосування цього положення включає в себе осіб, що не мають постійного місця проживання, засобів до існування і постійного місця роботи чи професії. Ці три умови, запозичені з Кримінального кодексу Бельгії, є кумулятивними: їх має бути дотримано одночасно

відносно тієї самої особи ([De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium](#)) (Де Вільде, Оомс та Версип проти Бельгії), § 68).

Д. Затримання іноземця

Стаття 5 § 1 (f)

«законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої вживаються заходи з метою депортації або екстрадиції.»

1) Взяття під варту для запобігання недозволеному в'їзду в країну

89. Стаття 5 § 1 (f) дозволяє державам контролювати свободу іноземців в контексті імміграції. У той час як перша частина цього положення дозволяє затримання осіб, що шукають політичного притулку, або інших іммігрантів до отримання дозволу держави на в'їзд, таке тримання під вартою повинне бути сумісним із загальною метою статті 5, яка полягає в захисті права на свободу і забезпеченні того, щоб ніхто не був свавільно позбавлений волі ([Saadi v. the United Kingdom](#)) (Сааді проти Сполученого Королівства) [ВП], §§ 64-66).

90. Принцип, згідно з яким не допускається свавільне утримання під вартою, стосується тримання під вартою за першою частиною статті 5 § 1 (f) тією ж мірою, що й затримання в рамках другої частини (там само, § 73).

91. «Свобода від свавілля» в контексті першої частини статті 5 § 1 (f), означає, що таке затримання повинно здійснюватися сумлінно і бути тісно пов'язаним з метою запобігання несанкціонованому в'їзду людини у країну; місце і умови утримання повинні бути відповідними, оскільки цей захід застосовується не до осіб, які скоїли кримінальні правопорушення, а до іноземців, які, часто побоюючись за своє життя, втекли зі своєї країни; строк утримання під вартою не повинен перевищувати розумного строку, необхідного для цілей, які переслідуються (там само, § 74).

92. При перевірці порядку виконання постанови про взяття під варту Суд повинен взяти до уваги конкретні обставини потенційних іммігрантів ([Kanagaratnam v. Belgium](#)) (Канагаратнам проти Бельгії), § 80, де заявниця та її троє дітей перебували в закритому закладі, призначеному для дорослих, [Rahimi v. Greece](#) (Рахімі проти Греції), § 108, що стосується автоматичного вжиття заходів щодо взяття під варту неповнолітнього, що залишився без супроводу).

2) Взяття під варту з наміром депортації або екстрадиції

93. Стаття 5 § 1 (f) не вимагає, щоб взяття під варту розглядалося як обґрунтовано необхідний захід, наприклад, з метою запобігти вчиненню особою злочину або втечі. У зв'язку з цим, стаття 5 § 1 (f) передбачає інший від статті 5 § 1 (c) рівень захисту: все, що вимагається відповідно до підпункту (f) – це «вжити заходів з метою депортації або екстрадиції». Відповідно, для цілей його застосування несуттєво, чи є рішення про висилку обґрунтованим згідно з національним законодавством або Конвенцією ([Chahal v. the United Kingdom](#)) (Чahal проти Сполученого Королівства), § 112; [Čonka v. Belgium](#) (Чонка проти Бельгії), § 38; [Nasrulloev v. Russia](#) (Насруллоєв проти Росії), § 69; [Soldatenko v. Ukraine](#) (Солдатенко проти України), § 109).

94. Тримання під вартою може бути виправдане у відповідності до другої частини статті 5 § 1 (f) запитами від компетентних органів, навіть якщо офіційне прохання або наказ про екстрадицію не видано, оскільки такі запити можуть вважатися «заходами» в

розумінні цього положення ([X v. Switzerland](#) (X проти Швейцарії), рішення Комісії від 9 грудня 1980 року).

95. Будь-яке позбавлення свободи у відповідності до другої частини статті 5 § 1 (f) буде виправданим лише до тих пір, поки йде процес депортації або екстрадиції. Якщо така процедура не виконується з належною ретельністю, позбавлення волі перестася бути допустимим відповідно до статті 5 § 1 (f) ([A. and Others v. the United Kingdom](#) (А. та інші проти Сполученого Королівства) [ВП], § 164).

96. Щоб не бути кваліфікованим як свавільне, тримання під вартою, відповідно до статті 5 § 1 (f), має здійснюватися сумлінно, воно повинно бути безпосередньо пов'язане з підставою взяття під варту, на яку посилається Уряд, місце та умови тримання під вартою повинні бути належними; а його тривалість не повинна перевищувати розумного строку, необхідного для цілей, які переслідуються (там само, див. також [Yoh-Ekale Mwanje v. Belgium](#) (Йох-Екале Мванье проти Бельгії), §§ 117-119 з додатковими посиланнями).

97. Стаття 5 § 1 (f) або інші положення не передбачають дотримання рівноваги між правом людини на свободу та інтересами держави у справі захисту свого населення від загрози тероризму ([A. and Others v. the United Kingdom](#) (А. та інші проти Сполученого Королівства), § 171).

98. У Конвенції відсутні положення, що стосуються обставин, за яких може бути дозволено екстрадицію, або процедури, якої необхідно дотримуватись до того, як екстрадицію буде дозволено. Навіть нетипова екстрадиція не може сама по собі вважатись порушенням Конвенції, якщо вона є результатом співпраці відповідних держав та за умови, що правовою підставою постанови про затримання біженця є ордер на його арешт, виданий владою держави його походження ([Öcalan v. Turkey](#) (Оджалан проти Туреччини) [ВП], § 86; [Adamov v. Switzerland](#) (Адамов проти Швейцарії) § 57).

99. Що стосується домовленостей про екстрадицію, які існують між державами, одна з яких є стороною Конвенції, а інша – ні, норми, встановлені договором про екстрадицію, або за умови відсутності такого договору – умови співпраці таких держав, також вважаються суттєвими факторами, які мають бути взяті до уваги для визначення того, чи є арешт, що став підставою скарги до Суду, законним. Сам факт видачі біженця в результаті співпраці держав не робить затримання незаконним і, відповідно, не дає підстав для виникнення будь-яких питань в рамках статті 5 ([Öcalan v. Turkey](#) (Оджалан проти Туреччини) [ВП], § 87).

100. Застосування тимчасового заходу після того, як Суд вкаже державі, яка є стороною Конвенції, що повернення особи до відповідної держави не є бажаним, не впливає як таке на вирішення питання, чи позбавлення волі цієї особи відповідає вимогам статті 5 § 1 ([Gebremedhin /Gaberamadhien/ v. France](#) (Гебремедхін [Габерамадхієн] проти Франції) § 74). Той факт, що застосування такого заходу перешкоджає депортації особи, не робить її затримання незаконним за умови, що ведеться провадження у справі щодо її депортації, а строк її безперервного тримання під вартою не є необгрунтованим ([S.P. v. Belgium](#) (С.П. проти Бельгії) і [Yoh-Ekale Mwanje v. Belgium](#) (Йох-Екале Мванье проти Бельгії), § 120).

IV. ГАРАНТІЇ ДЛЯ ОСІБ, ПОЗБАВЛЕНИХ ВОЛІ

A. Інформація про причини арешту (стаття 5 § 2)

Стаття 5 § 2

«Кожного заарештованого має бути негайно поінформовано зрозумілою для нього мовою

про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього»

1) Застосовність

101. Вирази, що використовуються у статті 5 § 2, слід тлумачити незалежно і, зокрема, відповідно до цілей статті 5, які полягають у захисті кожного від свавільного позбавлення волі. Термін «арешт» включає в себе більше, ніж передбачені кримінальним правом заходи, а вираз «будь-яке обвинувачення» вказує не на умови застосовності, а на можливий випадок, який береться до уваги. Стаття 5 § 4 не робить жодних відмінностей між особами, позбавленими волі, на основі того, чи були вони затримані або взяті під варту. Таким чином, немає жодних підстав для виключення останнього зі сфери дії статті 5 § 2 (*Van der Leer v. the Netherlands* (Ван дер Леер проти Нідерландів), §§ 27 та 28), яка поширюється на утримання під вартою з метою екстрадиції (*Shamayev and Others v. Georgia and Russia* (Шамаєв та інші проти Грузії і Росії), §§ 414 та 415), надання медичної допомоги (*Van der Leer v. the Netherlands* (Ван дер Леер проти Нідерландів), там само; *X. v. the United Kingdom* (Х. проти Сполученого Королівства), § 66), а також застосовується до осіб, що були повторно взяті під варту після періоду умовного звільнення (*X. v. the United Kingdom* (Х. проти Сполученого Королівства), § 66; *X v. Belgium* (Х проти Бельгії)).

2) Мета

102. Стаття 5 § 2 містить первинну гарантію того, що будь-якій заарештованій особі повинно бути повідомлено про причини позбавлення її свободи, що є невід'ємною частиною системи захисту, яка передбачена статтею 5. Якщо особі було повідомлено про причини її затримання чи тримання під вартою, вона може, якщо вважатиме за потрібне, звернутися до суду, щоб оскаржити законність свого ув'язнення відповідно до статті 5 § 4 (*Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom* (Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства), § 40; *Čonka v. Belgium* (Чонка проти Бельгії), § 50).

103. Будь-яка особа, яка має право на невідкладний розгляд своєї справи відносно правомірності взяття під варту, не може ефективно використовувати це право, якщо їй своєчасно і належним чином не повідомили про причини, через які її було позбавлено волі (*Van der Leer v. the Netherlands* (Ван дер Леер проти Нідерландів) § 28; *Shamayev and Others v. Georgia and Russia* (Шамаєв та інші проти Грузії і Росії), § 413).

3) Особа, якій повинні бути повідомлені причини

104. З формулювання статті 5 § 2 ясно витікає обов'язок держави надати конкретну інформацію особі або її представникові (див. рішення Великої Палати *Saadi v. the United Kingdom* (Сааді проти Сполученого Королівства), § 53, підтверджене Великою Палатою, 29 січня 2008 року). Якщо заявник не в змозі отримувати інформацію, відповідні дані повинні бути надані особам, які представляють його інтереси, таким як юрист або опікун (*X. v. the United Kingdom* (Х. проти Сполученого Королівства), Звіт Комісії, § 106).

4) Причини має бути повідомлено «невідкладно»

105. Невідкладність надання інформації має оцінюватися в кожному конкретному випадку відповідно до його особливостей. Утім, це положення не покладає на службову особу, яка проводить затримання, обов'язку повідомляти про всі причини такого затримання в момент арешту ([Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom](#) (Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства), § 40; [Murray v. the United Kingdom](#) (Мюррей проти Сполученого Королівства) [ВП], § 72).

106. Вимога «невідкладності» буде задоволена, якщо заарештованій особі буде роз'яснено причини її арешту протягом декількох годин ([Kerr v. the United Kingdom](#) (Керр проти Сполученого Королівства) (ріш.); [Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom](#) (Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства), § 42).

5) *Порядок, відповідно до якого повідомляються причини*

107. Причини не обов'язково повинні бути вказані в тексті рішення, що є підставою для взяття під варту, і не обов'язково повинні бути викладені в письмовій або в якійсь особливій формі ([X v. Germany](#) (X проти Німеччини), Рішення Комісії; [Kane v. Cyprus](#) (Кейн проти Кіпру) (ріш.)).

108. Причини арешту можуть бути повідомлені або з'ясуватись під час опитування або допиту після арешту ([Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom](#) (Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства), § 41; [Murray v. the United Kingdom](#) (Мюррей проти Сполученого Королівства) [ВП], § 77; [Kerr v. the United Kingdom](#) (Керр проти Сполученого Королівства) (ріш.)).

109. Заарештовані особи не можуть стверджувати, що не розуміють причин свого затримання, якщо їх було заарештовано одразу ж після вчинення кримінального або іншого умисного правопорушення ([Dikme v. Turkey](#) (Дикме проти Туреччини), § 54) або якщо вони знали про подробиці стверджуваного правопорушення, які були вказані у попередніх постановках про взяття під варту та екстрадицію ([Öcalan v. Turkey](#) (Оджалан проти Туреччини) (ріш.)).

6) *Необхідний обсяг інформації про причини*

110. Достатність наданої інформації має оцінюватися в залежності від конкретних обставин кожної справи ([Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom](#) (Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства), § 40). Однак, простого зазначення правових підстав арешту недостатньо для відповідності цілям статті 5 § 2 (там само, § 41; [Murray v. the United Kingdom](#) (Мюррей проти Сполученого Королівства) [ВП], § 76; [Kortesis v. Greece](#) (Кортесіс проти Греції), §§ 61-62).

111. Заарештованим особам необхідно повідомити простою, доступною, непрофесійною мовою про істотні правові та фактичні підстави для арешту, щоб надати їм змогу, якщо вони вважають за потрібне, звернутися до суду для оскарження законності арешту відповідно до статті 5 § 4 ([Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom](#) (Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства), § 40; [Murray v. the United Kingdom](#) (Мюррей проти Сполученого Королівства) [ВП], § 72). Втім, стаття 5 § 2 не вимагає, щоб інформація містила повний список висунутих звинувачень проти заарештованого ([Bordovskiy v. Russia](#) (Бордовський проти Росії), § 56; [Nowak v. Ukraine](#) (Новак проти України), § 63; [Gasiņš v. Latvia](#) (Гасинс проти Латвії), § 53).

112. У випадку, коли особа заарештована з метою екстрадиції, інформація може надаватись у ще меншому обсязі. ([Kaboulov v. Ukraine](#) (Кабулов проти України), § 144; [Bordovskiy v. Russia](#) (Бордовський проти Росії), § 56), оскільки арешт для таких цілей не вимагає наявності рішення по суті звинувачення ([Bejaoui v. Greece](#) (Бежауї проти Греції), рішення Комісії). Проте, таким особам необхідно надати достатню інформацію, щоб вони мали можливість звернутися до суду для розгляду правомірності їх

затримання відповідно до статті 5 § 4 ([Shamayev and Others v. Georgia and Russia](#) (Шамаєв та інші проти Грузії і Росії), § 427).

7) Зрозумілою мовою

113. Коли ордер на арешт, у випадку його наявності, написаний мовою, яку заарештований не розуміє, вимоги статті 5 § 2 будуть дотримані під час подальшого допиту, в процесі якого йому повідомлять причини арешту, зрозумілою для нього мовою ([Delcourt v. Belgium](#) (Делькур проти Бельгії) (рішення Комісії від 7 лютого 1967 року, з посиланням на доповідь Комісії від 1 жовтня 1968 року)).

114. Однак, у ситуаціях, коли з цією метою залучають перекладача, влада повинна забезпечити, щоб прохання щодо перекладу було сформульовано ретельно і чітко ([Shamayev and Others v. Georgia and Russia](#) (Шамаєв та інші проти Грузії і Росії), § 425).

Б. Право негайно постати перед суддею (стаття 5 § 3)

Стаття 5 § 3

«Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту "с" пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу...»

1) Мета положення

115. Стаття 5 § 3 Конвенції передбачає гарантії проти свавільного або необґрунтованого позбавлення волі заарештованих або затриманих за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення ([Aquilina v. Malta](#) (Аквіліна проти Мальти) [ВП], § 47; [Stephens v. Malta](#) (Стівенс проти Мальти) (№ 2), § 52).

116. Судовий контроль за втручанням органу виконавчої влади в право людини на свободу є невід'ємним елементом гарантії, що міститься в статті 5 § 3 ([Brogan and Others v. the United Kingdom](#) (Броуган та інші проти Сполученого Королівства), § 58; [Pantea v. Romania](#) (Пантеа проти Румунії), § 236; [Assenov and Others v. Bulgaria](#) (Ассенов та інші проти Болгарії), § 146). Судовий контроль передбачений принципом верховенства права, «одним з основоположних принципів демократичного суспільства ..., про який прямо говориться у преамбулі до Конвенції» і «на якому ґрунтується вся Конвенція» ([Brogan and Others v. the United Kingdom](#) (Броуган та інші проти Сполученого Королівства), § 58).

117. Судовий контроль служить ефективною гарантією захисту від можливого неналежного поведіння, ризик якого є максимальним на початковому етапі затримання, а також від зловживання повноваженнями, покладеними на співробітників правоохоронних органів або інших органів влади, які повинні здійснюватись суворо в обмежених цілях і виключно відповідно до встановленого порядку ([Ladent v. Poland](#) (Ладент проти Польщі), § 72).

2) Невідкладний та автоматичний судовий контроль

118. Вступна частина статті 5 § 3 має на меті забезпечення негайного і автоматичного судового контролю за затриманням, яке здійснюється поліцейським або

адміністративним органом відповідно до положень пункту 1 (с) ([De Jong, Baljet and Van den Brink v. the Netherlands](#) (Де Йонг, Балже і Ван ден Брінк проти Нідерландів), § 51; [Aquilina v. Malta](#) (Аквіліна проти Мальти) [ВП], §§ 48-49).

119. Судовий контроль при першому доставленні заарештованої особи повинен перш за все бути негайним, щоб забезпечити виявлення будь-якого жорстокого поведіння, а також звести до мінімуму будь-яке необґрунтоване втручання в свободу особистості. Суворі обмеження в часі, що накладаються цією вимогою, не передбачають широкого тлумачення, інакше це б призвело до серйозного послаблення процесуальних гарантій на шкоду особистості та до ризику пошкодження самої сутності права, захищеного в цьому положенні ([McKay v. the United Kingdom](#) (Маккей проти Сполученого Королівства) [ВП], § 33).

120. Стаття 5 § 3 не передбачає можливих винятків з вимоги, щоб особа негайно постала перед суддею чи іншою посадовою особою, наділеною судовою владою, після арешту чи взяття під варту, навіть якщо такі дії були проведені за участі судді ([Bergmann v. Estonia](#) (Бергманн проти Естонії), § 45).

121. Будь-який строк, що перевищує чотири дні, на преший погляд є надто довгим ([Oral and Atabay v. Turkey](#) (Орал і Атабай проти Туреччини), § 43; [McKay v. the United Kingdom](#) (Маккей проти Сполученого Королівства) [ВП], § 47; [Nastase-Silivestru v. Romania](#) (Настасе-Сілівестру проти Румунії), § 32). Більш короткі строки також можуть порушувати вимогу негайності, якщо немає особливих труднощів або виняткових обставин, які перешкоджають владі доставити заарештованого до судді раніше ([Ipek and Others v. Turkey](#) (Іпек та інші проти Туреччини), §§ 36-37; and [Kandzhov v. Bulgaria](#) (Канджов проти Болгарії), § 66).

122. Той факт, що заарештований мав доступ до судового органу, не є достатнім для дотримання вимог вступної частини статті 5 § 3 ([De Jong, Baljet and Van den Brink v. the Netherlands](#) (Де Йонг, Балже і Ван ден Брінк проти Нідерландів), § 51; [Pantea v. Romania](#) (Пантеа проти Румунії), § 231).

123. Судовий контроль за триманням під вартою повинен бути автоматичним і не може залежати від попередньої заяви затриманої особи ([McKay v. the United Kingdom](#) (Маккей проти Сполученого Королівства) [ВП], § 34; [Varga v. Romania](#) (Варга проти Румунії), § 52; [Viorel Burzo v. Romania](#) (Віорел Бурзо проти Румунії), § 107). Така вимога не тільки змінила б суть гарантії, яка передбачена статтею 5 § 3 і яка відрізняється від гарантії за статтею 5 § 4 Конвенції, що забезпечує право звернутися до суду для перевірки правомірності тримання під вартою. Крім того, втратила б сенс сама гарантія відповідно до статті 5 § 3, яка полягає в захисті особистості від свавільного затримання шляхом забезпечення незалежної та ретельної судової перевірки акту позбавлення волі ([Aquilina v. Malta](#) (Аквіліна проти Мальти), § 49; [Niedbala v. Poland](#) (Недбала проти Польщі), § 50).

124. Автоматичний характер контролю необхідний для досягнення мети цього положення, оскільки особа, яка була піддана жорстокому поведінню, може бути нездатна подати заяву до суду про перегляд правомірності її ув'язнення. Це так само стосується і інших вразливих категорій арештованих, наприклад, осіб з психічними розладами або осіб, які не володіють мовою, якою спілкується посадова особа, наділена судовою владою ([McKay v. the United Kingdom](#) (Маккей проти Сполученого Королівства) [ВП], § 34; [Ladent v. Poland](#) (Ладент проти Польщі), § 74).

3) *Поняття посадової особи, наділеної судовою владою*

125. Вираз «суддя або інша особа, уповноважена законом здійснювати судову владу» є синонімом слова «компетентний судовий орган» в статті 5 § 1 (с) ([Schisser v. Switzerland](#) (Шиссер проти Швейцарії), § 29).

126. Здійснення «судової влади» не обов'язково обмежується розглядом судових спорів. Стаття 5 § 3 включає в себе посадових осіб прокуратури, а також суддів, що засідають у судах (там само, § 28).

127. «Посадова особа», згадана в пункті 3, повинна надавати гарантії, що відповідають «судовій» владі, покладеній на неї відповідно до закону (там само, § 30).

128. Формальні, очевидні вимоги, встановлені у «законі», на відміну від стандартної практики, особливо важливі для визначення судового органу, який має право на прийняття рішення щодо свободи людини ([Hood v. the United Kingdom](#) (Худ проти Сполученого Королівства) [ВП], § 60; [De Jong, Baljet and Van den Brink v. the Netherlands](#) (Де Йонг, Балже та Ван ден Брінк проти Нідерландів), § 48).

129. «Посадова особа» не ідентична «судді», але повинна мати деякі ознаки останнього, тобто відповідати певним умовам, кожна з яких представляє собою гарантію для заарештованого ([Schiesser v. Switzerland](#) (Шиссер проти Швейцарії), § 31).

4) Незалежність

130. Першою з таких умов є незалежність від виконавчої влади та інших сторін. Це не означає, що «посадова особа» не може бути жодною мірою підпорядкована іншим суддям чи посадовим особам за умови, що вони самі користуються такою незалежністю ([Schiesser v. Switzerland](#) (Шиссер проти Швейцарії), § 31).

131. Посадова особа, яка володіє судовими повноваженнями та має компетенцію приймати рішення щодо тримання особи під вартою, може також виконувати інші обов'язки, однак при цьому існує ризик того, що її неупередженість може викликати обґрунтовані сумніви з боку тих, кого стосується її рішення, якщо ця посадова особа має право брати участь у подальшому розгляді в якості представника обвинувачення ([Huber v. Switzerland](#) (Губер проти Швейцарії), § 43; [Brincat v. Italy](#) (Брінкат проти Італії) § 20).

132. У зв'язку з цим, суттєве значення мають об'єктивні обставини на момент прийняття рішення про взяття під варту: якщо потім виявляється, що «посадова особа, уповноважена відповідно до закону здійснювати судову владу», може пізніше приймати участь у подальшому кримінальному провадженні як представник сторони обвинувачення, її незалежність та неупередженість можуть бути піддані сумнівам ([Brincat v. Italy](#), (Брінкат проти Італії) § 21; [Hood v. the United Kingdom](#), (Худ проти Сполученого Королівства), § 57; [Nikolova v. Bulgaria](#) (Ніколова проти Болгарії) [ВП], § 49; [Pantea v. Romania](#), (Пантеа проти Румунії), § 236).

5) Процесуальна вимога

133. Процесуальна вимога зобов'язує «посадову особу» вислухати особу, яку доставлено, перш ніж приймати відповідне рішення ([Schiesser v. Switzerland](#) (Шиссер проти Швейцарії), § 31; [De Jong, Baljet and Van den Brink v. the Netherlands](#) (Де Йонг, Балже та Ван ден Брінк проти Нідерландів), § 51; [Nikolova v. Bulgaria](#) (Ніколова проти Болгарії) [ВП], § 49; [Aquilina v. Malta](#) (Аквіліна проти Мальти), § 50).

134. Присутність адвоката в судовому засіданні не є обов'язковою. ([Schiesser v. Switzerland](#), (Шиссер проти Швейцарії), § 36) Однак, недопущення адвоката до слухання може негативно вплинути на здатність заявника представити свою справу ([Lebedev v. Russia](#) (Лебедев проти Росії), §§ 83-91).

6) Матеріально-правова вимога

(a) ПЕРЕГЛЯД ПОСТАНОВИ ПРО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ПО СУТІ

135. Матеріально-правова вимога покладає на «посадову особу» зобов'язання розглянути обставини на користь чи проти затримання, та прийняти рішення на підставі правових критеріїв про наявність причин для затримання ([Schiesser v. Switzerland](#) (Шиссер проти Швейцарії), § 31; [Pantea v. Romania](#) (Пантеа проти Румунії), § 231). Іншими словами, стаття 5 § 3 вимагає від судової посадової особи розгляду тримання під вартою по суті ([Aquilina v. Malta](#) (Аквіліна проти Мальти), § 47; [Krejčíř v. the Czech Republic](#) (Крейчирж проти Чехії), § 89).

136. У рамках першої автоматичної перевірки обставин арешту та взяття під варту повинні розглядатися питання його законності, а також існування обґрунтованої підозри в тому, що заарештована особа скоїла правопорушення, тобто чи тримання під вартою перебуває в межах допустимих винятків, викладених у статті 5 § 1 (с) ([McKay v. the United Kingdom](#) (Маккей проти Сполученого Королівства) [ВП], § 40; [Oral and Atabay v. Turkey](#) (Орал та Атабай проти Туреччини), § 41).

137. Окрім питання про законність затримання, посадова особа повинна розглянути й інші питання. Розгляд, передбачений вимогами статті 5 § 3 для встановлення обґрунтованості позбавлення волі, повинен бути достатньо широким, щоб охопити різні обставини, які свідчать на користь чи проти тримання під вартою ([Aquilina v. Malta](#) (Аквіліна проти Мальти), § 52).

138. З урахуванням конкретних обставин тієї чи іншої справи перевірка на предмет законності може бути більш обмеженою порівняно з тією, що передбачена статтею 5 § 4 ([Stephens v. Malta](#) (Стівенс проти Мальти) (№ 2)), § 58).

(б) ПОВНОВАЖЕННЯ ДЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ

139. Якщо немає жодних причин для виправдання тримання під вартою, «посадова особа» повинна мати повноваження винести обов'язкове розпорядження про звільнення затриманого ([Assenov and Others v. Bulgaria](#) (Ассенов та інші проти Болгарії), § 146; [Nikolova v. Bulgaria](#) (Ніколова проти Болгарії) [ВП], § 49; [Niedbala v. Poland](#) (Недбала проти Польщі), § 49; [McKay v. the United Kingdom](#) (Маккей проти Сполученого Королівства) [ВП], § 40).

140. З метою мінімізації затримок, вкрай бажано, щоб посадова особа, яка має судові повноваження та проводить перший автоматичний перегляд законності та наявності підстав для тримання під вартою, також мала б повноваження розглядати звільнення під заставу. Однак це не є вимогою Конвенції, і в принципі ці питання можуть бути вирішені двома судовими посадовими особами у межах встановленого терміну. У будь-якому випадку, тлумачачи практику, не вимагається, щоб розгляд звільнення під заставу відбувався швидше, ніж при першому автоматичному контролі, який, за визначенням Суду, повинен відбутися не пізніше, ніж через чотири дні ([McKay v. the United Kingdom](#) (Маккей проти Сполученого Королівства) [ВП], § 47).

В. Право на судовий розгляд протягом розумного строку або на звільнення до початку судового розгляду (стаття 5 § 3)

Стаття 5 § 3

«Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту с пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою службовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання.»

1) *Період часу, який береться до уваги*

141. При визначенні строку тримання під вартою в очікуванні суду, відповідно до статті 5 §3 Конвенції, період, який слід враховувати, починається в день затримання звинуваченого і закінчується в день винесення вироку, навіть, якщо його винесено тільки судом першої інстанції (див., наприклад, [Solmaz v. Turkey](#) (Солмаз проти Туреччини), §23-24; [Kalashnikov v. Russia](#) (Калашніков проти Росії), § 110; [Wemhoff v. Germany](#) (Вемхофф проти Німеччини).

142. У силу суттєвого зв'язку між статтею 5§3 Конвенції та параграфом 1 (с) цієї статті, особа, засуджена в першій інстанції, не може розглядатися як особа взята під варту «з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення», як зазначено в останньому положенні, але знаходиться у стані, забезпеченому статтею 5 § 1(a), яка санкціонує позбавлення волі «після засудження компетентним судом» (див. серед інших, [Belevitskiy v. Russia](#) (Белевицький проти Росії), §. 99; [Piotr Baranowski v. Poland](#) (Пьотр Барановський проти Польщі), § 45; [Górski v. Poland](#) (Горський проти Польщі), § 41).

2) *Загальні принципи*

143. Друга частина статті 5 § 3 не надає судовим органам вибору між тим, щоб притягнути звинуваченого до суду у розумний строк або дарувати йому тимчасове звільнення до суду. До засудження звинувачений повинен вважатися невинним, і мета такого положення полягає передусім у забезпеченні умовного звільнення, якщо продовження його затримання більше не є обґрунтованим.

144. Тому безперервне тримання під вартою у конкретному випадку може бути виправдане тільки за наявності дійсної необхідності захисту суспільних інтересів, яка, незважаючи на презумпцію невинності, має переважне значення порівняно з вимогою поваги до особистої свободи відповідно до статті 5 Конвенції.

145. Відповідальність за те, щоб у кожному конкретному випадку тривалість попереднього ув'язнення обвинуваченого не перевищувала розумний строк, лягає у першу чергу на національні судові органи. З цією метою вони повинні, з огляду на принцип презумпції невинності, вивчити всі факти, що свідчать на користь або проти існування необхідності захисту суспільних інтересів, яка б виправдовувала відступ від принципу поваги до особистої свободи за статтею 5. Ці міркування повинні фігурувати у рішеннях, винесених за клопотаннями про звільнення. Суд повинен встановити факт наявності чи відсутності порушення статті 5§3, головним чином, на основі причин, вказаних у цих рішеннях, і встановлених фактів, описаних заявником в його скаргах.

146. Збереження обґрунтованої підозри у тому, що заарештована особа вчинила злочин, є обов'язковою умовою законності продовження тримання під вартою, але з перебігом певного часу цього недостатньо. і Суд має встановити, чи продовжували інші підстави, наведені судовими органами, виправдовувати позбавлення волі. Якщо ці підстави були «доречними» та «достатніми», Суд має також з'ясувати, чи виявили компетентні національні органи «особливу ретельність» у провадженні справи”.

147. Таким чином, національні суди зобов'язані переглядати правомірність попереднього ув'язнення осіб, які чекають суду, з метою забезпечення їх звільнення, коли обставини більше не виправдовують продовження тримання під вартою. Принаймні, на початковому етапі існування обґрунтованої підозри може виправдати тримання під вартою, але настає момент, коли цього вже не достатньо. Питання розумності терміну тримання під вартою не може бути оцінене абстрактно, але повинне оцінюватися в кожному конкретному випадку відповідно до його особливостей, бо немає встановлених строків, застосовних до кожної справи ([McKay v. the United](#)

Kingdom (Маккей проти Сполученого Королівства) [ВП], §§ 41-45; Bykov v. Russia (Биков проти Росії) [ВП], §§ 61-64; Idalov v. Russia (Ідалов проти Росії) [ВП], §§ 139-141; див. також Labita v. Italy (Лабіта проти Італії) [ВП], §§ 152-153; та Kudla v. Poland (Кудла проти Польщі) [ВП], §§ 110-111).

148. Аргументи на користь і проти звільнення не можуть бути «загальними та абстрактними» (Boicenco v. Moldova (Бойченко проти Молдови) § 142; Khudoyorov v. Russia (Худойоров проти Росії), § 173), але повинні стосуватись специфічних фактів і особистих обставин заявника, які виправдовують його тримання під вартою (Aleksanyan v. Russia (Алексянян проти Росії), § 179).

149. Квазі-автоматичне продовження утримання під вартою суперечить гарантіям, викладеним у статті 5 § 3 (Tase v. Romania (Тейс проти Румунії), § 40).

150. Тягар доказування у цих питаннях не повинен перерозподілятися так, щоб на затриману особу покладался обов'язок доводити наявність підстав для її звільнення (Bykov v. Russia (Биков проти Росії) [ВП], § 64).

151. Якщо національний суд не вказав у своєму рішенні обставини, які могли існувати на момент такого рішення і виправдовували б тримання особи під вартою, Суд не повинен встановлювати їх самостійно та займати місце національного суду, який санкціонував тримання під вартою (Bykov v. Russia (Биков проти Росії) [ВП], § 66; Giorgi Nikolaishvili v. Georgia (Гіоргі Ніколашвілі проти Грузії), § 77) Лише за допомогою обґрунтованих рушень може бути забезпечений суспільний контроль за здійсненням правосуддя (Tase v. Romania (Тасе проти Румунії), § 41).

3) Підстави для тривалого тримання під вартою

152. Прецедентне право Конвенції сформулювало чотири базових причини для відмови у звільненні під заставу: а) ризик того, що підсудний не з'явиться в судові засідання; б) ризик того, що підсудний вживатиме заходів для запобігання відправленню правосуддя; в) скоїть інші правопорушення; г) стане причиною порушення громадського порядку (Tiron v. Romania (Тирон проти Румунії) § 37; Smirnova v. Russia (Смирнова проти Росії), § 59; Piruzyan v. Armenia (Пірузян проти Вірменії), § 94).

153. **Ризик втечі:** Ризик втечі підсудного не може бути встановлений лише на основі суворості можливого вироку. Оцінка такого ризику має проводитись з посиланням на ряд інших факторів, які можуть або підтвердити існування ризику втечі або вказати, що вона маловірогідна і необхідність в утриманні під вартою відсутня (Panchenko v. Russia (Панченко проти Росії), § 106).

154. Ризик втечі має оцінюватися у світлі факторів, пов'язаних з характером особи, її моральністю, місцем проживання, родом занять, майновим станом, сімейними зв'язками та усіма видами зв'язку з країною, в якій така особа піддається кримінальному переслідуванню (Becciev v. Moldova (Бекчиев проти Молдови) § 58).

155. Ризик втечі не виникає лише за відсутності постійного місця проживання (Sulaoja v. Estonia (Сулаоја проти Естонії), § 64).

156. Ризик втечі зменшується зі збігом часу, проведеного під вартою (Neumeister v. Austria (Ноймайстер проти Австрії), § 10).

157. У той час як серйозність покарання є релевантною обставиною в оцінці ризику того, що обвинувачений може втекти, тяжкість обвинувачення не може сама по собі служити виправданням тривалого попереднього ув'язнення особи (Idalov v. Russia (Ідалов проти Росії) [ВП], § 145; Garycki v. Poland (Гарицький проти Польщі), § 47, 6 лютого 2007 року; Chraidi v. Germany (Храїді проти Німеччини) § 40; Ilijkov v. Bulgaria (Ілійков проти Болгарії) §§ 80-81).

158. Хоча загалом вираз «стан доказів» може бути важливим фактором, що свідчить про наявність в минулому і зараз серйозних ознак вини, сам по собі він не

може служити виправданням тривалого тримання під вартою ([Dereci v. Turkey](#) (Дереджі проти Туреччини), § 38).

159. **Перешкоджання судовому розгляду:** ризик того, що обвинувачений буде перешкоджати належному відправленню судочинства, не може оцінюватись абстрактно, факт такого перешкоджання має бути підтверджено доказами ([Becciev v. Moldova](#) (Бекчієв проти Молдови), § 59).

160. Ризик тиску на свідків може бути визнано на початкових стадіях процесу ([Jarzynski v. Poland](#) (Яжинський проти Польщі) § 43).

161. Однак з плином часу, інтереси слідства стають недостатніми для тримання підозрюваного під вартою: за нормального перебігу подій ризики зменшуються з часом, завдяки проведенню дізнання, перевірок, дачі показань ([Clooth v. Belgium](#) (Клоот проти Бельгії), § 44).

162. **Повторне скоєння правопорушень:** серйозність обвинувачення може служити для суду підставою для постановлення рішення про поміщення та утримання підозрюваного під вартою з метою запобігання спробі вчинення подальших правопорушень. Однак необхідно, щоб небезпека була явною, а запобіжний захід – необхідним в світлі обставин справи і, зокрема, біографії та характеристики особи, про яку йдеться ([Clooth v. Belgium](#) (Клоот проти Бельгії), § 40).

163. Наявність судимості може стати підставою для обґрунтування того, що обвинувачений може вчинити новий злочин ([Selçuk v. Turkey](#) (Сельчук проти Туреччини), § 34; [Matznetter v. Austria](#) (Мацнеттер проти Австрії), § 9).

164. Відсутність роботи або сім'ї не дає підстав вважати, що особа схильна до повторного вчинення злочинів ([Sulaoja v. Estonia](#) (Сулаоя против Естонії), § 64).

165. **Охорона громадського порядку:** вагається, що деякі злочини в силу їх особливої тяжкості і суспільної реакції на них, можуть призвести до порушення громадського порядку, що може виправдати тримання під вартою, принаймні тимчасово. У виняткових випадках цей фактор може бути враховано з огляду на цілі Конвенції, принаймні, тією мірою, якою національне законодавство визнає поняття порушення громадського порядку, викликаного злочином.

166. Однак цю підставу можна вважати релевантною і достатньою тільки за умови, що вона ґрунтується на фактах, які свідчать про те, що звільнення обвинуваченого насправді призведе до порушень громадського порядку. Крім того, тримання під вартою вважається законним лише до тих пір, поки існує загроза порушення громадського порядку. Тримання під вартою не повинно бути продовжене лише через очікуване покарання у вигляді позбавлення волі ([Letellier v. France](#) (Летельєр проти Франції), §51; [I.A. v. France](#) (І.А. проти Франції), § 104; [Prencipe v. Monaco](#) (Прансип проти Монако), §79; [Tiron v. Romania](#) (Тирон проти Румунії), §§ 41-42).

4) Особлива ретельність

167. Складність і специфіка розслідування є факторами, які необхідно враховувати при визначенні, чи проявили органи влади «особливу ретельність» в процесі провадження у справі ([Scott v. Spain](#) (Скотт проти Іспанії), § 74).

168. Право обвинуваченого на прискорений розгляд його справи не повинно створювати необґрунтованих перешкод для належного виконання своїх обов'язків судовими органами ([Shabani v. Switzerland](#) (Шабані проти Швейцарії), § 65; [Sadegül Özdemir v. Turkey](#) (Садегюль Оздемир проти Туреччини), § 44).

5) Альтернативні заходи

169. При вирішенні питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою суд зобов'язаний розглянути альтернативні заходи забезпечення явки особи до суду ([Idalov v. Russia](#) (Ідалов проти Росії) [ВП], § 140). Це положення проголошує не тільки право на «розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження», але також встановлює, що «звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання» ([Khudoyorov v. Russia](#) (Худойоров проти Росії), § 183; [Lelièvre v. Belgium](#) (Лельєвр проти Бельгії), § 97; [Shabani v. Switzerland](#) (Шабані проти Швейцарії), § 62).

6) Застава

170. Гарантії, передбачені статтею 5 § 3 Конвенції, покликані в першу чергу забезпечити не відшкодування шкоди, а, зокрема, явку обвинуваченого на слухання. Тому розмір застави має оцінюватись в першу чергу «з огляду на особу підсудного, належну йому власність, його стосунки з поручителями, іншими словами, з огляду на впевненість у тому, що перспектива втрати застави або заходів проти його поручителів у випадку його неявки до суду буде достатньою для того, щоб стримати його від втечі» ([Mangouras v. Spain](#) (Мангурас проти Іспанії) [ВП], § 78; [Neumeister v. Austria](#) (Ноймайстер проти Австрії), § 14).

171. Застава необхідна лише тоді, коли існують підстави для тримання під вартою ([Musuc v. Moldova](#) (Мусук проти Молдови) § 42; [Aleksandr Makarov v. Russia](#) (Олександр Макаров проти Росії), § 139). Якщо ризику втечі можна уникнути за допомогою застави або інших гарантій, обвинуваченого слід звільнити, враховуючи, що у нього менше причин для втечі, коли очікується більш м'яке покарання ([Vrenčev v. Serbia](#) (Вренчев проти Сербії), § 76). Влада має визначати з однаковою ретельністю як розмір застави, так і необхідність продовження тримання особи під вартою (див., серед інших, [Piotr Osuch v. Poland](#) (Пьотр Осух проти Польщі) § 39; [Bojilov v. Bulgaria](#) (Божилов проти Болгарії), § 60; [Skrobol v. Poland](#) (Скробол проти Польщі) § 57).

172. Крім того, розмір застави має бути належним чином обґрунтовано у рішенні, яке встановлює заставу ([Georgieva v. Bulgaria](#) (Георгієва проти Болгарії), §§ 15, 30 та 31), також має бути враховано матеріальне становище обвинуваченого (підсудного) ([Hristova v. Bulgaria](#) (Христова проти Болгарії), § 111) та його платоспроможність ([Toshev v. Bulgaria](#) (Тошев проти Болгарії), §§ 69-73). За певних обставин небезпідставним також буде взяття до уваги суми збитку, що ставиться йому в провину ([Mangouras v. Spain](#) (Мангурас проти Іспанії) [ВП], §§ 81 та 92).

173. Автоматична відмова у заставі в силу закону, без будь-якого судового контролю, несумісна з гарантіями статті 5 § 3 ([Piruzyan v. Armenia](#) (Пірузян проти Вірменії) §105; [S.B.C. v. the United Kingdom](#) (S.B.C. проти Сполученого Королівства), §§ 23-24).

7) Обґрунтування періоду тримання під вартою

174. Положення статті 5 § 3 Конвенції не може розглядатися як таке, що дозволяє досудове тримання під вартою за умови, що його тривалість не перевищує визначеного мінімального строку. Обґрунтованість будь-якого строку тримання під вартою, яким би коротким він не був, має бути переконливо доведена владою ([Idalov v. Russia](#) (Ідалов проти Росії) [ВП], § 140; [Tase v. Romania](#) (Тасе проти Румунії) § 40; [Castravet v. Moldova](#) (Кастравет проти Молдови), § 33; [Belchev v. Bulgaria](#) (Белчев проти Болгарії), § 82).

8) Попереднє ув'язнення неповнолітніх

175. Попереднє ув'язнення неповнолітніх має застосовуватись лише як крайній захід; воно має тривати якомога менше і, у випадках необхідності такого ув'язнення, неповнолітні мають утримуватись окремо від дорослих осіб ([Nart v. Turkey](#) (Нарт проти Туреччини), § 31; [Güvec v. Turkey](#) (Гювеч проти Туреччини), § 109).

Г. Право на невідкладний розгляд судом законності тримання під вартою (Стаття 5 § 4)

Стаття 5 § 4

«Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.»

1) Мета положення

176. §4 статті 5 є положенням Конвенції, яке передбачає доставлення затриманого до суду. Воно забезпечує затриманій особі право вимагати перевірки правомірності її затримання ([Mooren v. Germany](#) (Моорен проти Німеччини) [ВП], § 106; [Rakevich v. Russia](#) (Ракевич проти Росії), § 43).

177. Той факт, що Суд не виявив жодних порушень §1 статті 5 Конвенції, не означає, що він не зобов'язаний впевнитися у дотриманні §4 статті 5. Ці два параграфи є окремими положеннями, і виконання одного не обов'язково вказує на дотримання іншого ([Douiye v. the Netherlands](#) (Дуїйеб проти Нідерландів) [ВП], § 57; [Kolompar v. Belgium](#) (Коломпар проти Бельгії), § 45).

2) Характер необхідної перевірки

178. §4 статті 5 надає заарештованій або затриманій особі право звернутися до суду з метою перевірки процесуальних та матеріальних умов, необхідних для дотримання «законності» позбавлення волі в розумінні §1 статті 5 (див., серед іншого, [Idalov v. Russia](#) (Ідалов проти Росії) [ВП], § 161; [Reinprecht v. Austria](#) (Рейнпрехт проти Австрії), § 31).

179. Якщо особа утримується під вартою відповідно до пункту (с) §1 статті 5 Конвенції, суд має бути уповноважений з'ясувати, чи є достатні підстави підозрювати таку особу в скоєнні правопорушення, оскільки існування такої підозри, згідно з Конвенцією, є необхідною умовою законності попереднього ув'язнення ([Nikolova v. Bulgaria](#) (Ніколова проти Болгарії) [ВП], § 58).

180. Якщо особу позбавлено волі згідно з обвинувальним вирокком компетентного суду, процедура нагляду, передбачена § 4 статті 5, включається в рішення суду наприкінці провадження ([De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium](#) (Де Вільде, Оомс та Версип проти Бельгії, § 76) та не потребує подальшого перегляду. Проте у випадках, коли підстави, які виправдовують позбавлення особи свободи, з часом змінились, обов'язковим є існування можливості звернення до органу, який задовольняє вимоги §4 статті 5 Конвенції ([Kafkaris v. Cyprus](#) (Кафкаріс проти Кіпру (№ 2) (ріш.)).

181. «Суд», до якого особа може звернутися за захистом своїх прав відповідно до §4 статті 5 Конвенції, не обов'язково має бути класичним судом, включеним у систему правосуддя держави ([Weeks v. the United Kingdom](#) (Уїкс проти Сполученого Королівства), § 61). Однак такий орган повинен мати «судовий статус», тобто забезпечувати певні процесуальні гарантії. Таким чином, «суд» має бути незалежним як

від виконавчої влади, так і сторін у справі ([Stephens v. Malta](#) (Стівенс проти Мальти (№ 1), § 95).

182. Процедура перегляду задовольняє вимоги Конвенції у тому випадку, коли проводиться судом з дотриманням як матеріальних, так і процесуальних норм національного законодавства та відповідно до мети статті 5, яка полягає у захисті особи від свавілля ([Koendjibiharie v. the Netherlands](#) (Кенджбихарі проти Нідерландів), § 27).

183. Незважаючи на те, що §4 статті 5 не зобов'язує Високі Договірні Сторони створювати другий рівень юрисдикції для перевірки законності тримання під вартою, держава, яка його створила, має надати затриманим такі самі гарантії оскарження, що й у першій інстанції ([Kučera v. Slovakia](#) (Кучера проти Словаччини), § 107; [Navarra v. France](#) (Наварра проти Франції), § 28; [Toth v. Austria](#) (Тот проти Австрії), § 84).

184. § 4 статті 5 не зобов'язує суд, який розглядає заяву про правомірність тримання під вартою, досліджувати кожен аргумент у поданні заявника. Однак суд не може нехтувати або вважати неістотними конкретні факти, на які посилається затриманий і які можуть поставити під сумнів наявність необхідних умов «законності» позбавлення волі відповідно до Конвенції ([Ilijkov v. Bulgaria](#) (Ілійков проти Болгарії), § 94).

185. Суд повинен мати повноваження звільнити особу, якщо він з'ясує, що її тримання під вартою є незаконним; повноваження суду на ухвалення рішень, що носять лише рекомендаційний характер, є недостатніми ([Benjamin and Wilson v. the United Kingdom](#) (Бенджамін та Уїлсон проти Сполученого Королівства) §§ 33 та 34).

3) Процесуальні гарантії

186. Вимога процесуальної справедливості відповідно до § 4 статті 5 не означає обов'язкового застосування одноманітного незмінного стандарту, незалежно від контексту, фактів та обставин. Незважаючи на те, що провадження, передбачене § 4 статті 5 не завжди має обов'язково супроводжуватись тими самими гарантіями, що вимагаються статтею 6 при розгляді кримінальної або цивільної справи, воно повинне мати судовий характер та забезпечувати гарантії відповідно до характеру позбавлення волі, що розглядається ([A. and Others v. the United Kingdom](#) (А. та інші проти Сполученого Королівства) [ВП], § 203; [Idalov v. Russia](#) (Ідалов проти Росії) [ВП], § 161).

187. Коли позбавлення волі підпадає під дію пункту (с) § 1 статті 5, необхідним є проведення слухання ([Nikolova v. Bulgaria](#) (Ніколова проти Болгарії) [ВП], § 58). Надання можливості бути заслуханим особисто або за допомогою представника займає важливе місце серед основоположних процесуальних гарантій у справах, що стосуються позбавлення волі ([Kampanis v. Greece](#) (Кампаніс проти Греції), § 47).

Однак, § 4 статті 5 не вимагає заслухання ув'язненого щоразу, коли він оскаржує рішення про продовження строку тримання під вартою, але він повинен мати можливість реалізувати своє право бути заслуханим в розумні проміжки часу ([Catal v. Turkey](#) (Чатал проти Туреччини), § 33; [Altınok v. Turkey](#) (Алтинок проти Туреччини), § 45).

188. Процес має носити змагальний характер і бути заснованим на принципі рівноправності сторін ([Reinprecht v. Austria](#), (Рейнпрехт проти Австрії), § 31; [A. and Others v. the United Kingdom](#) (А. та інші проти Сполученого Королівства) [ВП], § 204). У випадку попереднього ув'язнення, оскільки обов'язковою умовою законності безперервного тримання особи під вартою є наявність обґрунтованої підозри у скоєнні обвинуваченим кримінального правопорушення, такій особі має бути надано можливість оскаржити підстави обвинувачення, висунутого проти неї. Це може вимагати від суду заслухання свідків, чий свідчення можуть вплинути на доцільність

продовження терміну тримання під вартою. ([Turcan v. Moldova](#) (Туркан проти Молдови) §§ 67-70). Це може також вимагати надання затриманому або його представникові доступу до документів у справі, які складають основу обвинувачення проти цієї особи ([Fodale v. Italy](#) (Фодале проти Італії); [Korneykova v. Ukraine](#) (Корнейкова проти України), § 68).

189. Принципи змагальності процесу та рівноправності сторін повинні також бути дотримані під час провадження у апеляційній інстанції (див. [Catal v. Turkey](#) (Чатал проти Туреччини), §§ 33-34 та вказані у ньому справи).

4) Вимога «невідкладності»

190. Гарантуючи ув'язненим право оскаржити законність їх тримання під вартою, § 4 статті 5 також проголошує право таких осіб, після відкриття відповідного провадження, на судове рішення, винесене «без зволікань», щодо законності тримання під вартою та щодо негайного звільнення, якщо буде доведено незаконність тримання під вартою ([Idalov v. Russia](#) (Ідалов проти Росії) [ВП], § 154; [Baranowski v. Poland](#) (Барановський проти Польщі), § 68). Питання про дотримання чи порушення вимоги невідкладності судового розгляду визначається в світлі обставин кожної окремої справи ([Rehbock v. Slovenia](#) (Ребок проти Словенії), § 84).

191. Можливість судової перевірки повинна надаватися невдовзі після взяття особи під варту, і надалі, якщо виникає така необхідність – у розумні проміжки часу ([Molotchko v. Ukraine](#) (Молочко проти України), § 148; [Varbanov v. Bulgaria](#) (Варбанов проти Болгарії), § 45; [Kurt v. Turkey](#) (Курт проти Туреччини), § 123).

192. Поняття «без зволікань» (*à bref délai*) означає меншу терміновість, аніж поняття «негайно», що вживається у § 3 статті 5 ([E. v. Norway](#) (Е. проти Норвегії) § 64; [Brogan and Others v. the United Kingdom](#) (Броуган та інші проти Сполученого Королівства), § 59).

(а) ПЕРІОД ЧАСУ, ЯКИЙ БЕРЕТЬСЯ ДО УВАГИ

193. За відправний пункт Суд прийняв момент, коли було подано заяву про звільнення або відкрито відповідне провадження. Цей період закінчується з прийняттям остаточного рішення про законність тримання під вартою заявника, включаючи розгляд апеляційної скарги ([Sanchez-Reisse v. Switzerland](#) (Санчес-Рейссе проти Швейцарії), § 54; [E. v. Norway](#) (Е. проти Норвегії), § 64).

194. Якщо звернення до суду за захистом своїх прав можливе лише після вичерпання всіх адміністративних засобів, початком перебігу цього періоду вважається початок розгляду справи адміністративним органом ([Sanchez-Reisse v. Switzerland](#) (Санчес-Рейссе проти Швейцарії), § 54).

195. Якщо процедура перегляду передбачала проходження двох рівнів юрисдикції, для визначення, чи було дотримано вимоги «невідкладності», має бути проведена загальна оцінка ([Hutchison Reid v. the United Kingdom](#) (Хатчисон Рейд проти Сполученого Королівства), § 78; [Navarra v. France](#) (Наварра проти Франції), § 28).

(б) РЕЛЕВАНТНІ ФАКТОРИ, ЯКІ БЕРУТЬСЯ ДО УВАГИ ПРИ ОЦІНЦІ НЕВІДКЛАДНОСТІ

196. Термін «без зволікань» неможливо визначити абстрактно. Так само, як і поняття «розумного строку», передбачене положеннями статей 5 § 3 та 6 § 1, він визначається у світлі обставин кожної конкретної справи ([R.M.D. v. Switzerland](#) (Р.М.Д. проти Швейцарії), § 42).

197. При оцінці невідкладності судового розгляду, що вимагається § 4 статті 5, мають бути взяті до уваги фактори схожі на ті, які стосуються вимоги проведення судового розгляду в межах розумного строку згідно зі статтями 5 § 3 та 6 § 1 Конвенції :
© Рада Європи/ Європейський Суд з прав людини, 2012

наприклад, ретельність відповідних органів влади, будь-яка затримка з вини ув'язненого чи інші фактори, що спричинили затримку, але держава не несе відповідальності ([Mooren v. Germany](#) (Моорен проти Німеччини) [ВП], § 106; [Kolompar v. Belgium](#) (Коломпар проти Бельгії), § 42).

198. Тоді як у справах, передбачених § 1 статті 6, фактично діє золоте правило: одна інстанція – один рік, положення § 4 статті 5 вимагають особливої терміновості, оскільки вони стосуються питання свободи, ([Panchenko v. Russia](#) (Панченко проти Росії), § 117). Якщо йдеться про свободу особистості, Суд додержується жорстких стандартів стосовно дотримання державою вимоги невідкладності судового перегляду законності тримання під вартою (див. наприклад, [Kadem v. Malta](#) (Кадем проти Мальти), §§ 44-45, де Суд розцінив період у сімнадцять днів для розгляду питання щодо законності тримання під вартою як такий, що перевищує розумний строк, а також [Mamedova v. Russia](#) (Мамедова проти Росії), § 96, де строк розгляду апеляції, який тривав, зокрема, двадцять шість днів, був визнаний таким, що порушує вимогу «невідкладності»).

199. Коли розгляд вимагає вирішення комплексних питань – таких, як медичний стан ув'язненого – це також береться до уваги при оцінці «розумності» строку відповідно до §4 статті 5. Однак навіть у випадку складних справ, існують фактори, що вимагають від органів державної влади прискореного розгляду законності тримання під вартою, в тому числі презумпція невинуватості у випадку попереднього ув'язнення ([Frasik v. Poland](#) (Фрасік проти Польщі) § 63; [Jablonski v. Poland](#) (Яблонськи проти Польщі), §§ 91-93).

200. Попереднє ув'язнення у кримінальних справах вимагає коротких проміжків часу між відповідними перевірками ([Bezicheri v. Italy](#) (Безичері проти Італії), § 21).

201. Якщо очевидно, що період часу до прийняття рішення несумісний з поняттям «невідкладності», Суд пропонує державі пояснити причини затримки або вказати на виключні обставини, які б його виправдовували ([Musial v. Poland](#) (Мусял проти Польщі) [ВП], § 44; [Koendjiharie v. the Netherlands](#) (Кенджбихарі проти Нідерландів), § 29).

202. Ані надмірне робоче навантаження, ані відпустка не можуть виправдати період бездіяльності судових органів ([E. v. Norway](#) (Е. проти Норвегії) § 66 [Bezicheri v. Italy](#), (Безикері проти Італії), § 25).

Г. Право на компенсацію за незаконне тримання під вартою (Стаття 5 § 5)

Стаття 5 § 5

«Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.»

1) Застосовність

203. Право на компенсацію, закріплене у § 5, передбачає, що або органом державної влади або Судом було встановлено порушення одного з попередніх положень статті 5 (див. серед багатьох інших, [N.C. v. Italy](#) (Н.С. проти Італії) [ВП], § 49; [Pantea v. Romania](#) (Пантеа проти Румунії), § 262; [Vachev v. Bulgaria](#) (Вачев проти Болгарії), § 78).

204. Якщо орган державної влади не виявив прямо або по суті порушення одного з попередніх положень статті 5, сам Суд має встановити наявність такого порушення для застосування § 5 статті 5 (див., наприклад, [Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine](#)

(Нечипорук и Йонкало проти України) §§ 227 и 229; [Yankov v. Bulgaria](#) (Янков проти Болгарії), §§ 190-193).

205. Застосовність § 5 статті 5 не залежить від факту визнання порушення органом державної влади чи від доказу того, що, якби не це порушення, особу було б звільнено ([Blackstock v. the United Kingdom](#) (Блексток проти Сполученого Королівства), § 51; [Waite v. the United Kingdom](#) (Уейт проти Сполученого Королівства), § 73). Арешт або тримання під вартою можуть відповідати нормам національного законодавства, але при цьому порушувати приписи статті 5, що робить можливим застосування § 5 статті 5 ([Harkmann v. Estonia](#) (Харкман проти Естонії), § 50).

2) Судовий засіб захисту

206. § 5 статті 5 закріплює пряме право на компенсацію, що може бути реалізоване в примусовому порядку в національних судах (див. [A. and Others v. the United Kingdom](#) (А. та інші проти Сполученого Королівства) [ВП], § 229; [Storck v. Germany](#) (Шторк проти Німеччини), § 122).

3) Доступність компенсації

207. § 5 статті 5 вважається виконаним, коли є можливість отримання компенсації за позбавлення волі у порушення §§ 1, 2, 3 або 4 (див. більш пізні, [Michalák v. Slovakia](#) (Михалак проти Словаччини), § 204; [Lobanov v. Russia](#) (Лобанов проти Росії) § 54).

208. Право на компенсацію, що підлягає примусовій реалізації, має бути надане або до, або після рішення Суду ([Stanev v. Bulgaria](#) (Станев проти Болгарії) [ВП], §§ 183-184; [Brogan and Others v. the United Kingdom](#) (Броуган та інші проти Сполученого Королівства), § 67).

209. Ефективність реалізації права на компенсацію має гарантуватись з достатнім ступенем певності (див., наприклад, [Ciulla v. Italy](#) (Чіулла проти Італії), § 44; [Sakik and Others v. Turkey](#) (Сакік та інші проти Туреччини), § 60). Необхідною умовою є існування як теоритичної ([Dubovik v. Ukraine](#) (Дубовик проти України), § 74), так і практичної можливості компенсації ([Chitayev and Chitayev v. Russia](#) (Читаєв та Читаєв проти Росії), § 195).

210. При розляді вимог про сплату компенсації органи державної влади повинні тлумачити та застосовувати положення національного законодавства відповідно до духу статті 5, без надмірного формалізму ([Shulgin v. Ukraine](#) (Шульгін проти України), § 65; [Houtman and Meeus v. Belgium](#) (Хутман та Меус проти Бельгії), § 46).

4) Характер компенсації

211. Право на компенсацію стосується в першу чергу матеріальної компенсації. Це положення не забезпечує право на звільнення ув'язненої особи, що закріплене § 4 статті 5 Конвенції ([Bozano v. France](#) (Бозано проти Франції), Рішення Комісії).

212. Зарахування періоду тримання під вартою замість стягнення (штрафу) не становить компенсації через свій нефінансовий характер ([Wloch v. Poland](#) (Влох проти Польщі) (№ 2), § 32).

5) Наявність шкоди

213. § 5 статті 5 не забороняє Високим Договірним Сторонам ставити питання про виплату компенсації в залежність від здатності зацікавленої особи довести наявність шкоди, завданої порушенням. Компенсація неможлива за відсутності матеріальної або нематеріальної шкоди, що має бути відшколована ([Wassink v. the Netherlands](#) (Вассинк проти Нідерландів), § 38).

214. У той же час, надмірний формалізм у вимозі доказів нематеріальної шкоди, спричиненої незаконним позбавленням волі, не узгоджується з правом на компенсацію ([Danev v. Bulgaria](#) (Данев проти Болгарії), §§ 34-35).

б) Розмір компенсації

215. § 5 статті 5 Конвенції не дає заявнику права на певну суму компенсації ([Damian-Burueana and Damian v. Romania](#) (Даміан-Буроеана та Даміан проти Румунії), § 89; [Cağdas Sahin v. Turkey](#) (Чагдаш Шахин проти Туреччини), § 34).

216. Однак, розмір компенсації, що є незначним чи непропорційним серйозності порушення, не відповідає вимогам § 5 статті 5, оскільки таким чином право, гарантоване цим положенням, перетворюється на теоретичне та ілюзорне ([Cumber v. the United Kingdom](#) (Камбер проти Сполученого Королівства), рішення Комісії; [Attard v. Malta](#) (Аттард проти Мальти) (ріш.)).

217. Сума виплати не може бути значно меншою за суму, раніше призначену Судом у схожих справах ([Ganea v. Moldova](#) (Ганеа проти Молдови), § 30; [Cristina Boicenco v. Moldova](#) (Христина Бойченко проти Молдови), § 43).

V. ПЕРЕЛІК ПОСТАНОВ І РІШЕНЬ

Суд ухвалює свої постанови і рішення англійською та/або французькою мовами, двома офіційними мовами Суду. Гіперпосилання на справи, наведені в провіднику, пов'язані з оригінальним текстом постанови або рішення. З постановами і рішеннями Суду можна ознайомитися в базі даних HUDOC на сайті Суду (www.echr.coe.int). Крім того, HUDOC містить переклади багатьох важливих справ на двадцять неофіційних мов, а також посилання на більш ніж 100 збірок прецедентного права онлайн, створених третіми особами.

[A. and Others v. Bulgaria](#) (А. та інші проти Болгарії) № 51776/08, 29 листопада 2011 р.

[A. and Others v. the United Kingdom](#) (А. та інші проти Сполученого Королівства) [ВП], № 3455/05, ЄСПЛ, 2009 р.

[Adamov v. Switzerland](#) (Адамов проти Швейцарії), № 3052/06, 21 червня 2011 р.

[Airey v. Ireland](#) (Ейрі проти Ірландії), № 6289/73, рішення Комісії від 7 липня 1977 р., «Рішення та звіти», том 8, с. 42

[Aleksandr Makarov v. Russia](#) (Олександр Макаров проти Росії), № 15217/07, 12 березня 2009 р.

[Aleksanyan v. Russia](#) (Алексанян проти Росії), № 46468/06, 22 грудня 2008 р.

[Altınok v. Turkey](#) (Алтинок проти Туреччини), № 31610/08, 29 листопада 2011 р.

[Ambruszkiewicz v. Poland](#) (Амбрушкевич проти Польщі), № 38797/03, 4 травня 2006

[Amuur v. France](#) (Амуур проти Франції), 25 червня 1996 р., *Звіти про постанови і рішення 1996-III*

[Angelova v. Bulgaria](#) (Ангелова проти Болгарії), № 38361/97, ЄСПЛ 2002-IV

[Aquilina v. Malta](#) (Аквіліна проти Мальти) [ВП], № 25642/94, ЄСПЛ 1999-III

[Ashingdane v. the United Kingdom](#) (Ашингдейн проти Сполученого Королівства), 28 травня 1985, Серії А № 93

[Assanidze v. Georgia](#) (Ассанідзе проти Грузії) [ВП], № 71503/01, ЄСПЛ 2004-II

[Assenov and Others v. Bulgaria](#) (Ассенов та інші проти Болгарії), 28 жовтня 1998, *Звіти про постанови і рішення 1998-VIII*

[Attard v. Malta](#) (Аттард проти Мальти) (ріш.), № 46750/99, 28 вересня 2000 р.

- [*Austin and Others v. the United Kingdom*](#) (Остін та інші проти Сполученого Королівства) [ВП], № 39692/09, 40713/09 ТА 41008/09, 15 березня 2012 року
- [*B. v. Austria*](#) (Б. проти Австрії), 28 березня 1990, Серії А № 175
- [*Baranowski v. Poland*](#) (Барановський проти Польщі), № 28358/95, ЄСПЛ 2000-III
- [*Becciev v. Moldova*](#) (Бекчієв проти Молдови), № 9190/03, 4 жовтня 2005 р.
- [*Beiere v. Latvia*](#) (Бейєре проти Латвії), № 30954/05, 29 листопада 2011 р.
- [*Bejaoui v. Greece*](#) (Бежауї проти Греції), № 23916/94, Рішення комісії від 6 квітня 1995 р.
- [*Belchev v. Bulgaria*](#) (Белчев проти Болгарії), № 39270/98, 8 квітня 2004 р.
- [*Belevitskiy v. Russia*](#) (Белевицький проти Росії), № 72967/01, 1 березня 2007 р.
- [*Benham v. the United Kingdom*](#) (Бенхем проти Сполученого Королівства), 10 червня 1996, *Звіти про ухвали та рішення* 1996-III
- [*Benjamin and Wilson v. the United Kingdom*](#) (Бенджамін и Уїлсон проти Сполученого Королівства), № 28212/95, 26 вересня 2002 р.
- [*Bergmann v. Estonia*](#) (Бергманн проти Естонії), № 38241/04, 29 травня 2008 р.
- [*Bezicheri v. Italy*](#) (Безікері проти Італії), 25 жовтня 1989, Серії А № 164
- [*Blackstock v. the United Kingdom*](#) (Блексток проти Сполученого Королівства), № 59512/00, 21 червня 2005 р.
- [*Boicenco v. Moldova*](#) (Бойченко проти Молдови), № 41088/05, 11 липня 2006 р.
- [*Bojilov v. Bulgaria*](#) (Божілов проти Болгарії), № 45114/98, 22 грудня 2004 р.
- [*Bollan v. the United Kingdom*](#) (Боллан проти Сполученого Королівства) (ріш.), № 42117/98, ЄСПЛ 2000-V
- [*Bordovskiy v. Russia*](#) (Бордовський проти Росії), № 49491/99, 8 лютого 2005 р.
- [*Bouamar v. Belgium*](#) (Буамар проти Бельгії), 29 лютого 1988, Серії А № 129
- [*Bozano v. France*](#) (Бозано проти Франції), № 9990/82, Рішення комісії від 15 травня 1984 р., D.R. 39, 119
- [*Bozano v. France*](#) (Бозано проти Франції), 18 грудня 1986, Серії А № 111
- [*Brand v. the Netherlands*](#) (Бранд проти Нідерландів), № 49902/99, 11 травня 2004 р.
- [*Brega and Others v. Moldova*](#) (Брега та інші проти Молдови), № 61485/08, 24 січня 2012 р.
- [*Brincat v. Italy*](#) (Брінкат проти Італії), 26 листопада 1992, Серії А № 249-A
- [*Brogan and Others v. the United Kingdom*](#) (Броуган та інші проти Сполученого Королівства), 29 листопада 1988 р., Серії А № 145-B
- [*Vykov v. Russia*](#) (Биков проти Росії) [ВП], № 4378/02, 10 березня 2009 р.
- [*Çağdaş Şahin v. Turkey*](#) (Чагдаш Шахін проти Туреччини), № 28137/02, 11 квітня 2006 р.
- [*Calmanovici v. Romania*](#) (Кальмановичі проти Румунії), № 42250/02, 1 липня 2008 р.
- [*Castravet v. Moldova*](#) (Кастравет проти Молдови), № 23393/05, 13 березня 2007 р.
- [*Çatal v. Turkey*](#) (Чатал проти Туреччини), № 26808/08, 17 квітня 2012 р.
- [*Chahal v. the United Kingdom*](#) (Чахал проти Сполученого Королівства), 15 листопада 1996 р., *Звіти про ухвали та рішення* 1996-V
- [*Chitayev and Chitayev v. Russia*](#) (Читаєв та Читаєв проти Росії), № 59334/00, 18 січня 2007 р.
- [*Chraidi v. Germany*](#) (Храїді проти Німеччини), № 65655/01, ЄСПЛ 2006-XII
- [*Ciulla v. Italy*](#) (Чіулла проти Італії), 22 лютого 1989, Серії А № 148
- [*Clooth v. Belgium*](#) (Клоот проти Бельгії), 12 грудня 1991, Серії А № 225
- [*Čonka v. Belgium*](#) (Чонка проти Бельгії), № 51564/99, ЄСПЛ 2002-I
- [*Creangă v. Romania*](#) (Креанге проти Румунії) [ВП], № 29226/03, 23 лютого 2012 р.
- [*Cristina Boicenco v. Moldova*](#) (Крістіна Бойченко проти Молдови), № 25688/09, 27 вересня 2011 р.
- [*Cumber v. the United Kingdom*](#) (Камбер проти Сполученого Королівства), № 28779/95, Рішення комісії від 27 листопада 1996 р.
- [*D.D. v. Lithuania*](#) (Д.Д. проти Литви), № 13469/06, 14 лютого 2012 р.
- [*D.G. v. Ireland*](#) (Д.Г. проти Ірландії), № 39474/98, ЄСПЛ 2002-III
- [*Dacosta Silva v. Spain*](#) (Дакоста Сілва проти Іспанії), № 69966/01, ЄСПЛ 2006-XIII
- [*Damian-Burueana and Damian v. Romania*](#) (Даміан-Буреана і Даміан проти Румунії), № 6773/02, 26 травня 2009 р.
- [*Danev v. Bulgaria*](#) (Данєв проти Болгарії), № 9411/05, 2 вересня 2010 р.

- [*De Jong, Baljet and Van den Brink v. the Netherlands*](#) (Де Йонг, Балже і Ван ден Брінк проти Нідерландів), 22 травня 1984, Серії А № 77
- [*Delcourt v. Belgium*](#) (Делькур проти Бельгії), № 2689/65, Рішення комісії від 7 лютого про яке говориться в доповіді комісії від 1 жовтня 1968 р.
- [*Dereci v. Turkey*](#) (Дереджі проти Туреччини), № 77845/01, 24 травня 2005 р.
- [*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*](#) (Де Вільде, Оомс та Версип проти Бельгії), 18 листопада 1970, Серії А № 12
- [*Dikme v. Turkey*](#) (Дікме проти Туреччини), № 20869/92, ЄСПЛ 2000-VIII
- [*Douiyeb v. the Netherlands*](#) (Дуїйеб проти Нідерландів) [ВП], № 31464/96, 4 серпня 1999 р.
- [*Drozd and Janousek v. France and Spain*](#) (Дрозд і Янусек проти Франції та Іспанії), 26 червня 1992, Серії А № 240
- [*Dubovik v. Ukraine*](#) (Дубовик проти України), № 33210/07 та 41866/08, 15 жовтня 2009 р.
- [*E. v. Norway*](#) (Е. проти Норвегії), 29 серпня 1990, Серії А № 181-A
- [*Elci and Others v. Turkey*](#) (Ельчі та інші проти Туреччини), № 23145/93 та 25091/94, 13 листопада 2003 р.
- [*Engel and Others v. the Netherlands*](#) (Енгель та інші проти Нідерландів), 8 червня 1976, Серії А № 22
- [*Enhorn v. Sweden*](#) (Енхорн проти Швеції), № 56529/00, ЄСПЛ 2005-I
- [*Epple v. Germany*](#) (Еппле проти Німеччини), № 77909/01, 24 березня 2005 р.
- [*Erdagöz v. Turkey*](#) (Ердагоз проти Туреччини), № 21890/93, 22 жовтня 1997, *Звіти про ухвали та рішення* 1997-VI
- [*Erkalo v. the Netherlands*](#) (Еркало проти Нідерландів), 2 вересня 1998, *Звіти про ухвали та рішення* 1998-VI
- [*Farhad Aliyev v. Azerbaijan*](#) (Фарад Алієв проти Азербайджану), № 37138/06, 9 листопада 2010 р.
- [*Fodale v. Italy*](#) (Фодале проти Італії), № 70148/01, ЄСПЛ 2006-VII
- [*Foka v. Turkey*](#) (Фока проти Туреччини), № 28940/95, 24 червня 2008 р.
- [*Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*](#) (Фокс, Кемпбел і Хартлі проти Сполученого Королівства), 30 серпня 1990, Серії А № 182
- [*Frasik v. Poland*](#) (Фрасик проти Польщі), № 22933/02, ЄСПЛ 2010 (витяги)
- [*Freda v. Italy*](#) (Фреда проти Італії), № 8916/80, Рішення комісії від 7 жовтня 1980, D.R. 21, с. 254
- [*Ganea v. Moldova*](#) (Ганеа проти Молдови), № 2474/06, 17 травня 2011 р.
- [*G.K. v. Poland*](#) (Г.К. проти Польщі), № 38816/97, 20 січня 2004 р.
- [*Gaidjurgis v. Lithuania*](#) (Гайдьюргіс проти Литви) (ріш.), № 49098/99, 16 червня 2001 р.
- [*Galstyan v. Armenia*](#) (Галстян проти Вірменії), № 26986/03, 15 листопада 2007 р.
- [*Garycki v. Poland*](#) (Гарицький проти Польщі), № 14348/02, 6 лютого 2007 р.
- [*Gasiņš v. Latvia*](#) (Гасинс проти Латвії), № 69458/01, 19 квітня 2011 р.
- [*Gatt v. Malta*](#) (Гатт проти Мальти), № 28221/08, ЄСПЛ 2010
- [*Gebremedhin \[Gaberamadhien\] v. France*](#) (Гебремедхін [Габерамадхієн] проти Франції), № 25389/05, ЄСПЛ 2007-II
- [*Georgieva v. Bulgaria*](#) (Георгієва проти Болгарії), № 16085/02, 3 липня 2008
- [*Gillan and Quinton v. the United Kingdom*](#) (Джиллан та Квінтон проти Сполученого Королівства), № 4158/05, ЄСПЛ 2010-(витяги)
- [*Giorgi Nikolaishvili v. Georgia*](#) (Гіоргі Ніколаїшвілі проти Грузії), № 37048/04, 13 січня 2009 р.
- [*Giulia Manzoni v. Italy*](#) (Джулія Манзоні проти Італії), 1го липня 1997, *Звіти про ухвали та рішення* 1997-IV
- [*Górski v. Poland*](#) (Горські проти Польщі), № 28904/02, 4 жовтня 2005 р.
- [*Güveç v. Turkey*](#) (Гювеч проти Туреччини), № 70337/01, ЄСПЛ 2009 (витяги)
- [*Guzzardi v. Italy*](#) (Гуццарді проти Італії), 6 листопада 1980, Серії А № 39
- [*H.L. v. the United Kingdom*](#) (Х.Л. проти Сполученого Королівства), № 45508/99, ЄСПЛ 2004-IX

- [H.M. v. Switzerland](#) (Х.М. проти Швейцарії), № 39187/98, ЄСПЛ 2002-II
[Harkmann v. Estonia](#) (Харкманн проти Естонії), № 2192/03, 11 липня 2006 р.
[Hilda Hafsteinsdóttir v. Iceland](#) (Хільда Хафстейнсдоттір проти Ісландії), № 40905/98, 8 червня 2004 р.
[Hood v. the United Kingdom](#) (Худ проти Сполученого Королівства) [ВП], № 27267/95, ЄСПЛ 1999-I
[Houtman and Meeus v. Belgium](#) (Хутман і Меус проти Бельгії), № 22945/07, 17 березня 2009 р.
[Hristova v. Bulgaria](#) (Хрїстова проти Болгарії), № 60859/00, 7 грудня 2006 р.
[Huber v. Switzerland](#) (Губер проти Швейцарії), 23 жовтня 1990, Серії А № 188
[Hutchison Reid v. the United Kingdom](#) (Хатчинсон Рейд проти Сполученого Королівства), № 50272/99, ЄСПЛ 2003-IV
[I.A. v. France](#) (І.А. проти Франції), 23 вересня 1998, *Звіти про ухвали та рішення* 1998-VII
[I.I. v. Bulgaria](#) (І.І. проти Болгарії), № 44082/98, 9 червня 2005 р.
[Ichin and Others v. Ukraine](#) (Ічин та інші проти України), № 28189/04 та 28192/04, 21 грудня 2010 р.
[Idalov v. Russia](#) (Ідалов проти Росії) [ВП], № 5826/03, 22 травня 2012 р.
[Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia](#) (Ілашку та інші проти Молдови та Росії) [ВП], № 48787/99, ЄСПЛ 2004-VII
[Ilijkov v. Bulgaria](#) (Ілійков проти Болгарії), № 33977/96, 26 липня 2001 р.
[Iliya Stefanov v. Bulgaria](#) (Ілля Стефанов проти Болгарії), № 65755/01, 22 травня 2008 р.
[Ipek and Others v. Turkey](#) (Іпек та інші проти Туреччини), № 17019/02 та 30070/02, 3 лютого 2009 р.
[Ireland v. the United Kingdom](#) (Ірландія проти Сполученого Королівства), 18 січня 1978, Серії А № 25
[Iskandarov v. Russia](#) (Іскандаров проти Росії), № 17185/05, 23 вересня 2010 р.
[Jablonski v. Poland](#) (Яблонський проти Польщі), № 33492/96, 21 грудня 2000 р.
[Jarzyński v. Poland](#) (Яжинський проти Польщі), № 15479/02, 4 жовтня 2005 р.
[Ječius v. Lithuania](#) (Єчус проти Литви), № 34578/97, ЄСПЛ 2000-IX
[Kerr v. the United Kingdom](#) (Керр проти Сполученого Королівства) (ріш.), № 40451/98, 7 грудня 1999 р.
[Kaboulov v. Ukraine](#) (Кабулов проти України), № 41015/04, 19 листопада 2009 р.
[Kadem v. Malta](#) (Кадем проти Мальти), № 55263/00, 9 січня 2003 р.
[Kafkaris v. Cyprus](#) (Кафкаріс проти Кіпру) (№ 2) (ріш.), № 9644/09, 21 червня 2011 р.
[Kalashnikov v. Russia](#) (Калашніков проти Росії), № 47095/99, ЄСПЛ 2002-VI
[Kallweit v. Germany](#) (Кальвейт проти Німеччини), № 17792/07, 13 січня 2011 р.
[Kampanis v. Greece](#) (Кампаніс проти Греції), № 17977/91, 13 липня 1995 р.
[Kanagaratnam v. Belgium](#) (Канагаратнам проти Бельгії), № 15297/09, 13 грудня 2011 р.
[Kandzhov v. Bulgaria](#) (Канджов проти Болгарії), № 68294/01, 6 листопада 2008 р.
[Kane v. Cyprus](#) (Кейн проти Кіпру) (dec.), № 33655/06, 13 вересня 2011 р.
[Kharin v. Russia](#) (Харін проти Росії), № 37345/03, 3 лютого 2011 р.
[Khodorkovskiy v. Russia](#) (Ходорковський проти Росії), № 5829/04, 31 травня 2011 р.
[Khudoyorov v. Russia](#) (Худойоров проти Росії), № 6847/02, ЄСПЛ 2005-X (витяги)
[Koendjibiharie v. the Netherlands](#) (Кенджбіхарі проти Нідерландів), 25 жовтня 1990, Серії А № 185-B
[Kolompar v. Belgium](#) (Коломпар проти Бельгії), 24 вересня 1992, Серії А № 235-C
[Koniarska v. United Kingdom](#) (Конярска проти Сполученого Королівства), № 33670/96, (ріш.) 12 жовтня 2000 р.
[Korneykova v. Ukraine](#) (Корнейкова проти України), № 39884/05, 19 січня 2012 р.
[Kortesis v. Greece](#) (Кортесіс проти Греції), № 60593/10, 12 червня 2012 р.
[Krejčíř v. the Czech Republic](#) (Крейчірж проти Чехії), № 39298/04 та 8723/05, 26 березня 2009 р.
[Kučera v. Slovakia](#) (Кучера проти Словаччини), № 48666/99, 17 липня 2007 р.
[Kudła v. Poland](#) (Кудла проти Польщі) [ВП], № 30210/96, ЄСПЛ 2000-XI

- [*Kurt v. Turkey*](#) (Курт проти Туреччини), 25 травня 1998, *Звіти про ухвали та рішення* 1998-III
- [*Labita v. Italy*](#) (Лабіта проти Італії) [ВП], № 26772/95, ЄСПЛ 2000-IV
- [*Ladent v. Poland*](#) (Ладент проти Польщі), № 11036/03, 18 березня 2008 р.
- [*Laumont v. France*](#) (Ломон проти Франції), № 43626/98, ЄСПЛ 2001-XI
- [*Lavents v. Latvia*](#) (Лавенц проти Латвії), № 58442/00, 28 листопада 2002 р.
- [*Lawless v. Ireland*](#) (Лоулес проти Ірландії) (№ 3), 1 липня 1961, Серії А № 3
- [*Lebedev v. Russia*](#) (Лебедев проти Росії), № 4493/04, 25 жовтня 2007 р.
- [*Lelièvre v. Belgium*](#) (Лельєвр проти Бельгії), № 11287/03, 8 листопада 2007 р.
- [*Letellier v. France*](#) (Летельєр проти Франції), 26 червня 1991, Серії А № 207
- [*Lloyd and Others v. the United Kingdom*](#) (Ллойд та інші проти Сполученого Королівства), № 29798/96, 30395/96, 34327/96, 34341/96, 35445/97, 36267/97, 36367/97, 37551/97, 37706/97, 38261/97, 39378/98, 41590/98, 41593/98, 42040/98, 42097/98, 45420/99, 45844/99, 46326/99, 47144/99, 53062/99, 53111/99, 54969/00, 54973/00, 54997/00, 55046/00, 55068/00, 55071/00, 56109/00, 56231/00, 56232/00, 56233/00, 56429/00, 56441/00, 2460/03, 2482/03, 2483/03, 2484/03 та 2490/03, 1го березня 2005
- [*Lobanov v. Russia*](#) (Лобанов проти Росії), № 16159/03, 16 жовтня 2008 р.
- [*Luberti v. Italy*](#) (Люберті проти Італії), 23 лютого 1984, Серії А № 75
- [*M. v. Germany*](#) (М. проти Німеччини), № 19359/04, ЄСПЛ 2009 р.
- [*Mahdid and Haddar v. Austria*](#) (Махдід та Хаддар проти Австрії) (ріш.), № 74762/01, ЄСПЛ 2005-XIII (витяги)
- [*Mamedova v. Russia*](#) (Мамедова проти Росії), № 7064/05, 1 червня 2006 р.
- [*Mancini v. Italy*](#) (Манчіні проти Італії), № 44955/98, ЄСПЛ 2001-IX
- [*Mangouras v. Spain*](#) (Мангурас проти Іспанії) [ВП], № 12050/04, ЄСПЛ 2010
- [*Marturana v. Italy*](#) (Мартурана проти Італії), № 63154/00, 4 березня 2008 р.
- [*Matznetter v. Austria*](#) (Мацнеттер проти Австрії), 10 листопада 1969, Серії А № 10
- [*McKay v. the United Kingdom*](#) (Маккей проти Сполученого Королівства) [ВП], № 543/03, ЄСПЛ 2006-X
- [*McVeigh and Others v. United Kingdom*](#) (Маквей та інші проти Сполученого Королівства), № 8022/77, 8025/77, 8027/77, Звіт комісії від 18 березня 1981р.
- [*Medova v. Russia*](#) (Медова проти Росії), № 25385/04, 15 січня 2009 р.
- [*Medvedyev and Others v. France*](#) (Медведев та інші проти Франції) [ВП], № 3394/03, ЄСПЛ 2010 р.
- [*Meloni v. Switzerland*](#) (Мелоні проти Швейцарії), № 61697/00, 10 квітня 2008 р.
- [*Michalák v. Slovakia*](#) (Міхалак проти Словаччини), № 30157/03, 8 лютого 2011 р.
- [*Minjat v. Switzerland*](#) (Мінжат проти Швейцарії), № 38223/97, 28 жовтня 2003 р.
- [*Mogos and Others v. Romania*](#) (Могос та інші проти Румунії) (ріш.), № 20420/02, 6 травня 2004 р.
- [*Molotchko v. Ukraine*](#) (Молочко проти України), № 12275/10, 26 квітня 2012 р.
- [*Monnell and Morris v. the United Kingdom*](#) (Моннел та Морріс проти Сполученого Королівства), 2 березня 1987 р., Серії А № 115
- [*Mooren v. Germany*](#) (Моорен проти Німеччини) [ВП], № 11364/03, 9 липня 2009 р.
- [*Morsink v. the Netherlands*](#) (Морсінк проти Нідерландів), № 48865/99, 11 травня 2004 р.
- [*Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium*](#) (Мубіланзіла Майека та Канікі Мітунга проти Бельгії), № 13178/03, ЄСПЛ 2006-XI
- [*Murray v. the United Kingdom*](#) (Мюррей проти Сполученого Королівства) [ВП], 28 жовтня 1994 р., Серії А № 300-A
- [*Musiał v. Poland*](#) (Мусял проти Польщі) [ВП], № 24557/94, ЄСПЛ 1999-II
- [*Musuc v. Moldova*](#) (Мусук проти Молдови), № 42440/06, 6 листопада 2007 р.
- [*N.C. v. Italy*](#) (Н.С. проти Італії) [ВП], № 24952/94, ЄСПЛ 2002-X
- [*Nart v. Turkey*](#) (Нарт проти Туреччини), № 20817/04, 6 травня 2008 р.
- [*Nasrulloev v. Russia*](#) (Насруллоєв проти Росії), № 656/06, 11 жовтня 2007 р.
- [*Năstase-Silivestru v. Romania*](#) (Настасе-Сілівестру проти Румунії), № 74785/01, 4 жовтня 2007 р.

- [Navarra v. France](#) (Наварра проти Франції), 23 листопада 1993, Серії А № 273-В
- [Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine](#) (Нечипорук і Йонкало проти України), № 42310/04, 21 квітня 2011 р.
- [Neumeister v. Austria](#) (Ноймайстер проти Австрії), 27 червня 1968, Серії А № 8
- [Niedbala v. Poland](#) (Недбала проти Польщі), № 27915/95, 4 липня 2000 р.
- [Nielsen v. Denmark](#) (Нільсен проти Данії), 28 листопада 1988, Серії А № 144
- [Nikolov v. Bulgaria](#) (Ніколов проти Болгарії), № 38884/97, 30 січня 2003 р.
- [Nikolova v. Bulgaria](#) (Ніколова проти Болгарії) [ВП], № 31195/96, ЄСПЛ 1999-II
- [Nikolova v. Bulgaria](#) (Ніколова проти Болгарії) (№ 2), № 40896/98, 30 вересня 2004 р.
- [Novotka v. Slovakia](#) (Новотка проти Словаччини) (ріш.), № 47244/99, 4 листопада 2003 р.
- [Nowak v. Ukraine](#) (Новак проти України), № 60846/10, 31 березня 2011 р.
- [Nowicka v. Poland](#) (Новіцка проти Польщі), № 30218/96, 3 грудня 2002 р.
- [O.H. v. Germany](#) (О.Х. проти Німеччини), № 4646/08, 24 листопада 2011 р.
- [O'Hara v. the United Kingdom](#) (О'Хара проти Сполученого Королівства), № 37555/97, ЄСПЛ 2001-X
- [Osyenko v. Ukraine](#) (Осипенко проти України), № 4634/04, 9 листопада 2010 р.
- [Öcalan v. Turkey](#) (Оджалан проти Туреччини) (ріш.), № 46221/99, 14 грудня 2000 р.
- [Öcalan v. Turkey](#) (Оджалан проти Туреччини) [ВП], № 46221/99, ЄСПЛ 2005-IV
- [Oral and Atabay v. Turkey](#) (Орал та Атабай проти Туреччини), № 39686/02, 23 червня 2009 р.
- [Panchenko v. Russia](#) (Панченко проти Росії), № 45100/98, 8 лютого 2005 р.
- [Pankiewicz v. Poland](#) (Панкевич проти Польщі), № 34151/04, 12 лютого 2008 р.
- [Pantea v. Romania](#) (Пантеа проти Румунії), № 33343/96, ЄСПЛ 2003-VI (витяги)
- [Paradis v. Germany](#) (Параді проти Німеччини) (ріш.), № 4065/04, 4 вересня 2007 р.
- [Piotr Baranowski v. Poland](#) (Пьотр Барановський проти Польщі), № 39742/05, 2 жовтня 2007 р.
- [Piotr Osuch v. Poland](#) (Пьотр Осух проти Польщі), № 30028/06, 3 листопада 2009 р.
- [Piruzyan v. Armenia](#) (Пірузян проти Вірменії), № 33376/07, 26 червня 2012 р.
- [Prencipe v. Monaco](#) (Прансіп проти Монако), № 43376/06, 16 липень 2009 р.
- [Quinn v. France](#) (Куїнн проти Франції), 22 березня 1995, Серії А № 311
- [R.L. and M.-J.D. v. France](#) (Р.Л. та М.-Ж.Д. проти Франції), № 44568/98, 19 травня 2004 р.
- [R.M.D. v. Switzerland](#) (Р.М.Д. проти Швейцарії), 26 вересня 1997, *Звіт про ухвали і рішення* 1997-VI
- [Rahimi v. Greece](#) (Рахімі проти Греції), № 8687/08, 5 квітня 2011 р.
- [Rakevich v. Russia](#) (Ракевич проти Росії), № 58973/00, 28 жовтня 2003 р.
- [Rantsev v. Cyprus and Russia](#) (Ранцев проти Кіпру та Росії), № 25965/04, ЄСПЛ 2010 (витяги)
- [Rehbock v. Slovenia](#) (Ребок проти Словенії), № 29462/95, ЄСПЛ 2000-XII
- [Reinprecht v. Austria](#) (Рейнпрехт проти Австрії), № 67175/01, ЄСПЛ 2005-XII
- [Riad and Idiab v. Belgium](#) (Ріад та Ідіаб проти Бельгії), № 29787/03 та 29810/03, 24 січня 2008 р.
- [Riera Blume and Others v. Spain](#) (Рієра Блуме та інші проти Іспанії), № 37680/97, ЄСПЛ 1999-VII
- [S.B.C. v. the United Kingdom](#) (S.B.C. проти Сполученого Королівства), № 39360/98, 19 червня 2001 р.
- [S.P. v. Belgium](#) (С.П. проти Бельгії) (ріш.), № 12572/08, 14 червня 2011 р.
- [Saadi v. the United Kingdom](#) (Сааді проти Сполученого Королівства), № 13229/03, 11 липня 2006 р.
- [Saadi v. the United Kingdom](#) (Сааді проти Сполученого Королівства) [ВП], № 13229/03, ЄСПЛ 2008р.
- [Sadegül Özdemir v. Turkey](#) (Садегюль Оздемір проти Туреччини), № 61441/00, 2 серпня 2005 р.
- [Sakik and Others v. Turkey](#) (Сакік та інші проти Туреччини), 26 листопада 1997, *Звіт про ухвали та рішення* 1997-VII
- [Salayev v. Azerbaijan](#) (Салаєв проти Азербайджану), № 40900/05, 9 листопада 2010 р.

- [Sanchez-Reisse v. Switzerland](#) (Санчес-Рейссе проти Швейцарії), 21 жовтня 1986, Серії А № 107
- [Sariannis v. Italy](#) (Сарігіанніс проти Італії), № 14569/05, 5 квітня 2011 р.
- [Schuesser v. Switzerland](#) (Шиссер проти Швейцарії), 4 грудня 1979, Серії А № 34
- [Schwabe and M.G. v. Germany](#) (Швабе та М.Г. проти Німеччини), № 8080/08, 1 грудня 2011 р.
- [Scott v. Spain](#) (Скотт проти Іспанії), 18 грудня 1996, *Звіти про ухвали і рішення* 1996-VI
- [Selçuk v. Turkey](#) (Сельчук проти Туреччини), №. 21768/02, 10 січня 2006 р.
- [Shabani v. Switzerland](#) (Шабані проти Швейцарії), № 29044/06, 5 листопада 2009
- [Shamayev and Others v. Georgia and Russia](#) (Шамаєв та інші проти Грузії та Росії), № 36378/02, ЄСПЛ 2005-III
- [Shamsa v. Poland](#) (Шамса проти Польщі), № 45355/99 та 45357/99, 27 листопада 2003 р.
- [Shimovolos v. Russia](#) (Шимоволос проти Росії), № 30194/09, 21 червня 2011 р.
- [Shtukaturov v. Russia](#) (Штукатуров проти Росії), № 44009/05, ЄСПЛ 2008
- [Shulgin v. Ukraine](#) (Шульгін проти України), № 29912/05, 8 грудня 2011 р.
- [Skrobol v. Poland](#) (Скроболь проти Польщі), № 44165/98, 13 вересня 2005 р.
- [Smirnova v. Russia](#) (Смірнова проти Росії), № 46133/99 та 48183/99, § ..., ЄСПЛ 2003-IX (витяги)
- [Soldatenko v. Ukraine](#) (Солдатенко проти України), № 2440/07, 23 жовтня 2008 р.
- [Solmaz v. Turkey](#) (Солмаз проти Туреччини), № 27561/02, 16 січня 2007 р.
- [Stanev v. Bulgaria](#) (Станев проти Болгарії) [ВП], № 36760/06, 17 січня 2012 р.
- [Stašaitis v. Lithuania](#) (Сташайтіс проти Литви), № 47679/99, 21 березня 2002 р.
- [Steel and Others v. the United Kingdom](#) (Стіл та інші проти Сполученого Королівства), 23 вересня 1998, *Звіти про ухвали і рішення* 1998-VII
- [Stephens v. Malta](#) (Стівенс проти Мальти) (№ 1), № 11956/07, 21 квітня 2009 р.
- [Stephens v. Malta](#) (Стівенс проти Мальти) (№ 2), № 33740/06, 21 квітня 2009 р.
- [Stepuleac v. Moldova](#) (Степуляк проти Молдови), № 8207/06, 6 листопада 2007 р.
- [Stoichkov v. Bulgaria](#) (Стоїчков проти Болгарії), № 9808/02, 24 березня 2005 р.
- [Storck v. Germany](#) (Шторк проти Німеччини), № 61603/00, ЄСПЛ 2005-V
- [Sulaoja v. Estonia](#) (Сулаоя проти Естонії), № 55939/00, 15 лютого 2005
- [Svipsta v. Latvia](#) (Свіпста проти Латвії), № 66820/01, ЄСПЛ 2006-III (витяги)
- [Tepe v. Turkey](#) (Тепе проти Туреччини), № 31247/96, 21 грудня 2004 р.
- [Tase v. Romania](#) (Тейс проти Румунії), № 29761/02, 10 червня 2008 р.
- [Tiron v. Romania](#) (Тирон проти Румунії), № 17689/03, 7 квітня 2009 р.
- [Toshev v. Bulgaria](#) (Тошев проти Болгарії), № 56308/00, 10 серпня 2006 р.
- [Toth v. Austria](#) (Тот проти Австрії), 12 грудня 1991, Серії А № 224
- [Tsirlis and Kouloumpas v. Greece](#) (Цирліс та Кулумпас проти Греції), 29 травня 1997, *Звіти про ухвали та рішення* 1997-III
- [Turcan v. Moldova](#) (Туркан проти Молдови), № 39835/05, 23 жовтня 2007 р.
- [Vachev v. Bulgaria](#) (Вачев проти Болгарії), № 42987/98, ЄСПЛ 2004-VIII (витяги)
- [Van der Leer v. the Netherlands](#) (Ван дер Леер проти Нідерландів), 21 лютого 1990, Серії А № 170-A
- [Van Droogenbroeck v. Belgium](#) (Ван Дроогенбрук проти Бельгії), 24 червня 1982, Серії А № 50
- [Varbanov v. Bulgaria](#) (Варбанов проти Болгарії), № 31365/96, ЄСПЛ 2000-X
- [Varga v. Romania](#) (Варга проти Румунії), № 73957/01, 1 квітня 2008 р.
- [Vasileva v. Denmark](#) (Василева проти Данії), № 52792/99, 25 вересня 2003 р.
- [Viorel Burzo v. Romania](#) (Вьорел Бурзо проти Румунії), № 75109/01 та 12639/02, 30 червня 2009 р.
- [Voskuil v. the Netherlands](#) (Воскуїл проти Нідерландів), № 64752/01, 22 листопада 2007 р.
- [Vrenčev v. Serbia](#) (Вренчев проти Сербії), № 2361/05, 23 вересня 2008 р.
- [Waite v. the United Kingdom](#) (Уейт проти Сполученого Королівства), № 53236/99, 10 грудня 2002 р.
- [Wassink v. the Netherlands](#) (Вассінк проти Нідерландів), 27 вересня 1990, Серії А № 185-A

- [Weeks v. the United Kingdom](#) (Уїкс проти Сполученого Королівства), 2 березня 1987, Серії А № 114
- [Wemhoff v. Germany](#) (Вемхофф проти Німеччини), 27 червня 1968, Серії А № 7
- [Winterwerp v. the Netherlands](#) (Вінтерверп проти Нідерландів), 24 жовтня 1979 р., Series A № 33
- [Witold Litwa v. Poland](#) (Вітольд Литва проти Польщі), № 26629/95, ЄСПЛ 2000-III
- [Włoch v. Poland](#) (Влох проти Польщі), № 27785/95, ЄСПЛ 2000-XI
- [Włoch v. Poland](#) (Влох проти Польщі) (№ 2), № 33475/08, 10 травня 2011 р.
- [X. v. Austria](#) (Х. проти Австрії), № 8278/78, Рішення комісії від 13 грудня 1979 р., D.R. 18, р. 154
- [X v. Belgium](#) (Х. проти Бельгії), № 4741/71, Рішення комісії від 2 квітня 1973 р.
- [X v. Federal Republic of Germany](#) (Х проти Федеративної республіки Німеччина), № 1322/62, Рішення комісії від 14 грудня 1963 р.
- [X v. Federal Republic of Germany](#) (Х проти Федеративної республіки Німеччина), № 6659/74, Рішення комісії від 10 грудня 1975 р.
- [X v. Germany](#) (Х проти Німеччини), № 8098/77, Рішення комісії від 13 грудня 1978 р., D.R. 16, с. 111
- [X v. Switzerland](#) (Х проти Швейцарії), № 8500/79, Рішення комісії від 14 грудня 1979 р., D.R. 18, с. 244
- [X v. Switzerland](#) (Х проти Швейцарії), № 9012/80, Рішення комісії від 9 грудня 1980 р., D.R. 25, с. 213
- [X. v. the United Kingdom](#) (Х. проти Сполученого Королівства), № 6998/75, Рішення комісії від 16 липня 1980 р.
- [X. v. the United Kingdom](#) (Х. проти Сполученого Королівства), 5 листопада 1981 р., Серії А № 46
- [Yankov v. Bulgaria](#) (Янков проти Болгарії), № 39084/97, ЄСПЛ 2003-XII (витяги)
- [Yoh-Ekale Mwanje v. Belgium](#) (Йох-Екале Мванье проти Бельгії), № 10486/10, 20 грудня 2011 р.